

Быць
голосам
суайчыннікаў
стар. 4—5

Атожылак
долі
сялянскай
стар. 10

Кривавая
дарога
дадому
стар. 12

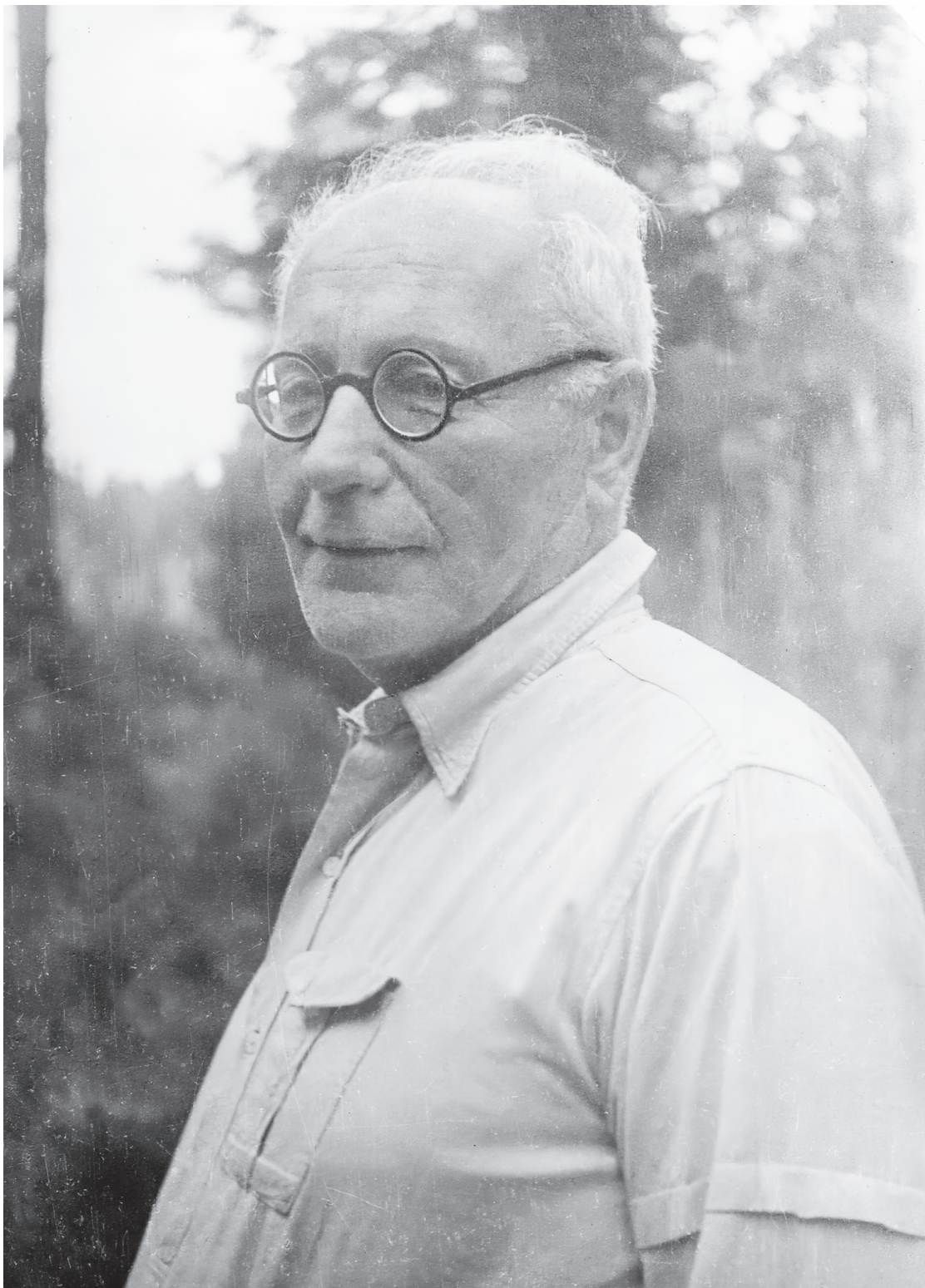
Ратавальны свет фантазіі

Нават з даўняга здымка праменіць з позірку сёлетняга 140-гадовага юбіляра нешта жывое, па-юнацку гарэзлівае, свавольнае. Сучаснікі пісьменніка згадвалі, што такім ён і быў, захаваў гэтую ўласцівасць да глыбокай старасці. Нястомны выдумшчык і фантазёр, і псеўданім творца сабе выбраў такі, каб нагадваў далёкія заморскія нязведаныя краі — Янка Маўр...

Чытаючы поўныя прыгод і падарожжаў Маўравы кнігі, малюеш у сваім уяўленні іх аўтара як аднаго з герояў, якому пашанцавала на яркія незвычайныя ўражанні, небяспечныя вандроўкі, у якога было захапляльнае, рызыкаўнае ў імя добрай мэты жыццё. Наколькі ж рэальнасць кантраставала з тым, што ажывала толькі дзякуючы геаграфічным энцыклапедычным ведам і багатай фантазіі творцы! Раньне сіроцтва, галоднае дзяцінства, цяжкая праца ў юнацтве, — здавалася б, поўнае беспрасвецце! Але чароўны свет кніг, што адкрыў для сябе юны Іван Фёдраў (сапраўднае імя будучага пісьменніка) падчас вучобы, стаў ратаваннем і сэнсам усяго, дзеля чаго штораціны варта было прачынацца... Цяжкія абставіны існавання: выключэнне з семінарыі, кляймо «палітычна нядобранадзейнага», нялёгка гады эвакуацыі падчас Другой сусветнай вайны — усё было пераадолена, і яно не стала толькі ўспамінам для сябе, а — скарбонкай досведу, пераплаўленага ў крыніцу святла...

Цяпер героі Маўравых кніг дапамагаюць дзецям, юнакам, а таксама і дарослым памятаць, што, як бы ні было невыносна, у цябе заўсёды ёсць сябры, побач з якімі верыш у лепшае — варта толькі разгарнуць яго прыгодніцкую кнігу, і ты ўжо не будзеш самотным...

Працяг тэмы на стар. 6 ▶

Фота з асабістага архіва Васіліны Міцкевіч.

Янка Маўр, 1950 г.

«ЛіМ»-акцэнт

Віншаванні. Прэзідэнт Беларусі Аляксандр Лукашэнка павіншаваў работнікаў радыё, тэлебачання і сувязі з прафесійным святам. «Дакладнасць і аператыўнасць, аб'ектыўнасць і ўнікальны стыль, сучасны фармат вяснянства беларускіх медыя, іх прагрэсіўныя падыходы да вытворчасці і папулярнасць нацыянальнага інфармацыйнага прадукту даюць магчымасць глядачам і слухачам заўсёды быць у цэнтры падзей і адчуваць рытм жыцця», — гаворыцца ў віншаванні. Кіраўнік дзяржавы пажадаў работнікам і ветэранам галіны моцнага здароўя, шчасця, дабрабыту, новых творчых ідэй і далейшай плённай працы.

• Аляксандр Лукашэнка павіншаваў суайчыннікаў з Днём Перамогі. «У гэтыя дні Беларусь аддае даніну павагі ўсім, хто паклаў свае жыцці на алтар Перамогі, знішчыў фашысцкае зло, падарыў чалавечтву мірную будучыню і надзею на тое, што самая жорсткая ў яго гісторыі вайна стане апошняй, — падкрэсліў Прэзідэнт. — Мы памятаем кожнага, хто загінуў у той вайне, хто граміў ворага на фронце, вёў з ім барацьбу ў радах партызан і падпольшчыкаў, хто забяспечваў надзейны тыл і самааддана працаваў, і ўдзячны тым, хто сёння беражліва захоўвае і перадае памяць аб бесмяротным подзвігу».

Памяць. Прысвечаная Перамозе выстаўка плакатаў часоў Вялікай Айчыннай вайны «Гэты дзень мы набліжалі як маглі» працуе ў Віцебскім абласным краязнаўчым музеі, паведамляе БелТА. Экспазіцыя размясцілася ў холе віцебскай Ратушы. Тут можна пазнаёміцца з работамі вядомых мастакоў, выкананымі ў ваенныя гады. На 18 плакатах — асноўныя эпізоды гісторыі барацьбы з нямецка-фашысцкімі захопнікамі. Усе творы захоўваюцца ў фондах абласнога краязнаўчага музея. Сярод вядомых мастакоў-плакатыстаў — Міхаіл Чарамных, Віктар Іваноў, Аляксей Какарэкін, Дзмітрый Маор, Іраклій Таідзэ, Віктар Дэнні, Віктар Карэцкі і іншыя. Выстаўка будзе працаваць да 18 мая.

Конкурс. Каля 300 удзельнікаў з Беларусі і Расіі сабраў IX Міжнародны конкурс джазавай і эстраднай музыкі JAZZ-TIME 2023, які праходзіць 11—13 мая ў Салігорску, паведамляе БелТА. Мэта конкурсу — павышэнне ўзроўню выканальніцкага майстэрства ўдзельнікаў, абмен досведам, развіццё міжнародных культурных сувязей, папулярнасць джазавай інструментальнай музыкі. У праграме — як конкурсныя праслухоўванні юных музыкантаў, так і канцэрты прафесійных калектываў, круглыя сталы па праблемах джазавага выканальніцтва. Урачыстае адкрыццё адбылося 11 мая пры ўдзеле Нацыянальнага акадэмічнага аркестра імя М. Я. Фінберга. Конкурсныя выступленні ацэніць кампетэнтнае міжнароднае журы, у склад якога ўвайшлі вядучыя беларускія і расійскія джазавыя музыканты. Конкурс праводзіцца галоўным упраўленнем культуры Мінскага аблвыканкама, Салігорскім раённым выканаўчым камітэтам пры падтрымцы Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь.

Музей. Дзяржаўны літаратурна-мемарыяльны музей Якуба Коласа 20 мая далучыцца да міжнароднай акцыі «Музейная ноч» з незвычайнай праграмай «Кола(с) часу». «Памятай: адзначана кожнаму чалавеку прайсці нейкі крут жыцця, і покі той круг не пройдзены, ніхто з яго не выйдзе», — такімі думкамі Якуб Колас надзяліў Падарожнага ў сваёй п'есе «На дарозе жыцця», і сам Паэт лічыў сябе сапраўдным вандроўнікам у часе. У «Музейную ноч — 2023» наведвальнікі змогуць стаць уладарамі своеасаблівага рухавіка часу, у адну і тую ж хвіліну знаходзячы магчымасць пагуляць, патанцаваць, паслухаць музыку, стаць тэатралам, намаляваць карціну свайго лёсу, агледзець цікавыя выставачныя праекты і... калі над музеем пачне ўладарыць Час цемры, пад покрывам вяснянай ночы, ажыццявіць вандроўку па самых сакрэтных куточках музея.

Вярнісаж. Сёння ў Мастоцкай галерэі Міхаіла Савіцкага адбудзецца адкрыццё выстаўкі «Амто (вітаю), Каракія!» з прыватнай калекцыі Людмілы Каюравай (Расійская Федэрацыя). Выстаўка пазнаёміць гасцей і жыхароў горада з надзвычай яркай, самабытнай і ўнікальнай матэрыяльнай культурай карэнных малаколькасных народаў Поўначы, якія жывуць на тэрыторыі Камчацкага краю. У экспазіцыі прадстаўлены разнастайныя побытавыя, этнаграфічныя і рытуальныя прадметы, узоры дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва, традыцыйнае адзенне, абутак і паясы паўночных народаў. Выстаўка будзе працаваць да 13 жніўня.

Агляд афіцыйных падзей ад Алеся ЦІМАФЕЕВА

юбілеі

70 гадоў разам

Святочная імпрэза, прысвечаная юбілею літаратурна-мастацкага часопіса «Малодосць», адбылася ў філіяле сталічнай бібліятэкі № 3 імя У. Маякоўскага.

Без падарункаў у гэты дзень не абышлося: шчырыя ўсмешкі глядачоў і ўдзельнікаў творчай сустрэчы ды яшчэ адзін незабыўны штрих да фарбаў штодзённасці. Нават сама нябесная канцылярыя прыўнесла свае карэктывы — як жа ўрачыста сонечныя прамяні разліліся па шэрых колерах імжыстага дня! І ўжо не парасоны ды калужыні, а ўлагджаныя цяплом ходнікі вялі да дзвярэй бібліятэкі ўсіх, хто пажадаў адзначыць дзень нараджэння «Малодосці» разам.

З добрым настроем і прыемнымі навінкамі завіталі і ганаровыя госці. Галоўны рэдактар часопіса

«Малодосць» Вольга Рацэвіч распавяла пра гісторыю выдання, яго традыцыі і сучаснасць, прадэманстравала чарговы нумар — юбілейны. Што хвалюе і што захапляе супрацоўнікаў, паведаміла Ксенія Зарэцкая, якая апынулася на пачатку свайго працоўнага шляху ў якасці рэдактара аддзела прозы. А вось Юлія Алейчанка, рэдактар аддзела паэзіі, прадставіла зборнік прозы «Цень зоркі», выдадзены да знамянальнай даты У кнігу, якую ўклала Юлія, увайшлі творы 25 маладых беларускіх празаікаў. З некаторымі з іх і пазнаёміліся наведвальнікі бібліятэкі. Нягледзячы на свой юны ўзрост, аўтары паказалі высокі і спецыфічны ўзровень. Прысутныя з зачараваннем слухалі гісторыка Андрэя Кімбара, філолага Паліну Басальгу, аспіранта Ягора Жукоўскага, выпускніцу журфака Кацярыну Назараву.

А як жа замілавальна дрыжалі ў руках літаратараў старэйшага веку часопісы з даўно патрапанымі старонкамі! Іх першыя запаветныя нумары... «Малодосць» 80-х, 90-х... Цяпер ужо члены Саюза пісьменнікаў Беларусі Таццяна Цвірка, Генрых Тарасевіч, Яўген Пясецкі, Таццяна Каленік, Лідзія Возісава чыталі новыя, больш «выхаваныя» творы.

Падтрымалі святочную хвалю члены літаб'яднання «Слова» Таццяна Плашчынская, Марыя Мучынская, Таццяна Шурынава, Рыгор Ліцвін, Васіль Анжэлка, Аляксандр Якаўчык. Некаторыя з іх толькі-толькі здзейснілі першыя паэтычныя спробы і, верагодна, загадалі жаданні ўбачыць свае творы на старонках часопіса.

Яна ЖУРАВЕЙ
Фота Яўгена ПЯСЕЦКАГА

актуальна

Урок міру

Напярэдадні 9 Мая ў пазакласнай навуковай Нустанове «Школа міру, мужнасці і патрыятызму» прайшоў творчы ўрок на тэму «Свята Перамогі — святое для кожнага з нас!», які для вучняў розных школ горада Гомеля правялі літаратары абласной пісьменніцкай арганізацыі.

Традыцыйна перад пачаткам урока міру, мужнасці і патрыятызму ў Музеі літаратуры Гомельшчыны для старшакласнікаў была праведзена цікавая і пазнавальная экскурсія пра подзвігі класікаў беларускай літаратуры, нашых землякоў І. Мележа, І. Шамякіна, І. Навуменкі і А. Макаёнка.

Заслужаны дзеяч культуры Рэспублікі Беларусь, старшыня абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў Беларусі, дырэктар «Школы міру, мужнасці і патрыятызму» Уладзімір Гаўрыловіч, адкрываючы ўрок, падкрэсліў:

— Мы, беларусы, не маем права забыць, якой цаной быў усталяваны мір у нашай краіне і ва ўсёй Еўропе. Гэта адбылося дзякуючы подзвігам нашых дзядоў і прадзедаў. Памятаючы гераізм усяго савецкага народа, нам, людзям XXI стагоддзя, кожнаму на сваім месцы — звычайны ты завадчанін альбо вучань школы, студэнт ці кіраўнік — трэба быць вартымі подзвігу папярэднікаў, не забываць і пра шматмільённыя ахвяры, пакладзеныя на алтар Перамогі. Нам як ніколі сёння трэба захоўваць гістарычную праўду, шырока папулярна і грамадстве знаковыя падзеі вайны, што зламалі хрыбет фашызму, не баючыся асуджаць памкненні недружалюбных нам краін і спробы асобных тутэйшых «заклапочаных хціўцаў» перапісаць асобныя старонкі Вялікай Перамогі на свой капал. На жаль, мы бачым па падзеях ва Украіне, што на Захадзе нямае ахвотных гэта зрабіць. Нам трэба разумець: гэта — унукі і праўнукі гітлераўцаў і паліцаў, чые родзічы некалі знішчалі нашу зямлю і яе людзей, якія цяпер вельмі хочуць рэваншу. Але дарэмныя будуць усе іх патугі...

Уладзімір Гаўрыловіч прадставіў юным чытачам і настаўнікам свае новыя творы, у якіх пісьменнік вядзе шчырую размову пра Беларусь і нашу незалежнасць, пра стваральную працу і пра тое, што перашкаджае нашаму мірнаму жыццю (раманы «Па веры вашай...», «Любі бліжняга твайго...», «Святая Параскева» і інш.),

распавёў пра патрыятычныя творы пісьменнікаў-землякоў Івана Сяркова, Анатоля Грачанікава, Васіля Ткачова, Ізяслава Катлярова, Соф'і Шах, Міхася Болсуна і іншых. Ён заклікаў юных чытачоў сябраваць з мастацкай кнігай, імкнуцца ажыццявіць свае мары і любіць Радзіму.

Шмат цікавых фактаў, жыццёвых гісторыяў пра сваіх родных-франтавікоў, пра клапатлівыя адносіны да роднага дома, збудаванага яшчэ рукамі бацькоў, пра чалавечнасць і дабрыню адно да аднаго прагучала з вуснаў настаўніка «Школы міру, мужнасці і патрыятызму», літаратара Наталлі Шамяткавай. Пісьменніца — аўтар

Падчас урока.

кранальных вершаў і празаічных твораў, якія не могуць не хваляваць сэрцы чытачоў. Наталля Генадзьеўна з задавальненнем прачытала некалькі з іх, падзялілася публікацыямі ў СМІ рэгіёна, якія могуць значна пашырыць круггляд падлеткаў і моладзі.

Напрыканцы ўрока вучні даведаліся пра гераічны ўчынак земляка Міхаіла Мароза, які ў мірны час здзейсніў подзвіг — вынес з бульбянога поля снарад, выратаваўшы ад бяды аднагрупнікаў па Аршанскім педвучылішчы.

Мікалай ІГНАТОВІЧ
Фота даслана аўтарам

сувязі

Напрацоўкі і планы

Апошнім часам інтэнсіўна развіваюцца беларуска-ўзбекскія літаратурныя сувязі. Паспяхова прайшлі Дні ўзбекскай літаратуры ў Беларусі. Гасцямі розных аўдыторый былі паэты, празаікі, перакладчыкі з Ташкента. З'явіліся ў беларускім друку публікацыі новых перакладаў мастацкіх твораў з узбекскай мовы. Актыўны ўдзел у арганізацыі сумесных праектаў прымае ўзбекская пісьменніца Рысалат Хайдарова.

А напрыканцы сакавіка ў папулярнай сярод чытачоў Узбекістана газеце «*Kitob dunyaya*» з'явілася старонка перакладаў твораў беларускіх празаікаў. Упрыгажэннем выпуску стала апавяданне «Пеля» вядомага пісьменніка Андрэя Федарэнкі. Надрукаваны таксама творы Таццяны Дашкевіч і Алеся Карлюкевіча. Перакладчыкам выступіла Рысалат Хайдарова, якая так каментуе гэтую падзею: «У мяне сфарміравалася трывалая

цікаўнасць да беларускай прозы. З задавальненнем чытаю творы Алеся Бадака, Генадзя Аўласенкі, Людмілы Рублеўскай, іншых пісьменнікаў. Штосьці пераклала ўжо і паспела надрукаваць у ранейшыя гады. Над нечым збіраюся працаваць і надалей. У найбліжэйшых планах — стварэнне анталогіі беларускай дзіцячай літаратуры на ўзбекскай мове».

Кастусь ЛАДУЦЬКА

стасункі

Калі пераклад — захваленне

«ЛіМ»-люстэрка

Сунь Фаньці, які пераклаў «Дзікае паляванне караля Стаха» на кітайскую мову, наведваў Выдавецкі дом «Звезда».

Апошнім часам беларуская літаратура ўсё часцей гучыць на кітайскай мове. У Пекіне выйшла кніга выбраных твораў сучасных беларускіх літаратараў у перакладзе на кітайскую мову. Генератар, актыўны рухавік гэтага праекта — доктар філалагічных навук, прафесар Чжан Хуэйцінь. Асобным выданнем пабачыла свет у КНР і кніга Андрэя Федарэнкі «Шчарбаты талер». Актыўна перакладае беларускую паэзію на кітайскую мову прафесар Гу Юй. Ён перастварыў вершы Янкі Купалы, Максіма Танка, Якуба Коласа, Цёткі, Максіма Багдановіча, працуе над перакладам твораў Яўгенія Янішчыц.

З кагорты перакладчыкаў беларускай літаратуры на кітайскую мову — і студэнт Маскоўскага дзяржаўнага тэхналагічнага ўніверсітэта імя М. Баўмана Сунь Фаньці. Літаральна днямі ён быў госцем Выдавецкага дома «Звезда». Сустрэўся з кіраўніцтвам выдавецтва, расказаў пра свае новыя планы, звязаныя з перакладчыцкай працай.

— Я вельмі ўдзячны «Звездзе» ўспрыянні маім перакладчыцкім зацікаўленням, — сказаў Сунь Фаньці. — У маім лёсе так склалася, што значная частка майго жыцця звязана з Мінскам. У Кітаі я нарадзіўся і выхоўваўся, хадзіў у школу да 14 гадоў. Пасля правёў восем гадоў у Мінску — вучыўся ў школе, а затым у Беларускім дзяржаўным універсітэце. Цяпер — у магістратуры Маскоўскага дзяржаўнага тэхналагічнага ўніверсітэта імя М. Баўмана. Спецыяльнасць, якой авалодваю, — «Оптыка і лазерныя тэхналогіі». А мастацкі пераклад — захваленне, для якога не шкадую вольнага часу. Удзячны часопісу «Беларусь», які ў некалькіх нумарах надрукаваў мой пераклад на кітайскую мову неўміручага твора Уладзіміра Караткевіча «Дзікае паляванне караля Стаха». Публікацыі папярэднічала выданне на кітайскай мове апавесці-казкі Алеся Карлюкевіча «Прыгоды Шубуршуна». На кітайскіх старонках «Беларусі» друкаваліся мае пераклады казак Кацярыны Хада-севич-Лісавой, Людмілы Рублеўскай. Адзін мой пераклад увайшоў у кнігу твораў сучасных беларускіх пісьменнікаў, якая выйшла ў Пекіне.

Цяпер малады перакладчык працуе над перастварэннем «Чорнага замка Альшанскага» Уладзіміра Караткевіча. «Праца, прызнаюся, для мяне даволі няпростая, — гаворыць Сунь Фаньці. — Але я спадзяюся, што праз некаторы час завяршу яе. Упэўнены, што кнігу Уладзіміра Караткевіча ўдасца выдаць у Кітаі».

Сяргей ШЫЧКО

імпрэзы

«Нам 41-ы не забыць, а 45-ы вечна помніць»

Быхаўская цэнтральная раённая бібліятэка імя Б. В. Стральцова далучылася да патрыятычнага марафону бібліятэк Магілёўскай вобласці «Наша слава і наша памяць», прымеркаванага да Дня Перамогі. Для навучэнцаў 8 класа СШ № 1 горада Быхава было арганізавана мерапрыемства «Нам 41-ы не забыць, а 45-ы вечна помніць» з удзелам Мікалая Леўчанкі, пісьменніка, заслужанага журналіста, ганаровага грамадзяніна Быхаўскага раёна.

Школьнікі пазнаёміліся з творчасцю пісьменнікаў-франтавікоў, якія правялі сваю маладосць на палях бітваў. Сярод іх — рускі празаік і паэт Канстанцін Сіманаў, беларускі паэт, ураджэнец Магілёўшчыны Аляксей Пысін і беларускі пісьменнік Васіль Быкаў. Дзеці падрыхтавалі вершы аб вайне і Перамозе.

Мікалай Леўчанка, пісьменнік, народжаны ў мірны час, большую частку сваёй творчасці прысвяціў тэме Вялікай Айчыннай вайны. Ён палічыў сваім абавязкам

прысвяціць кнігі і шматлікія публікацыі тым людзям, якія, не шкадуючы сябе, са зброяй у руках сталі на абарону сваёй Радзімы ў крывавае дні гітлераўскага нашэсця. Мікалай Леўчанка расказаў пра гісторыю напісання сваіх кніг «Урокі мужнасці», «Боль, які не праходзіць», «Крылатая гвардыя», «Сузор'е герояў», «Героі вызвалення». Дзякуючы гэтым творах да нас дайшла праўдзівая інфармацыя, заснаваная на рэальных успамінах землякоў, якія прайшлі крутыя фашысцкага пекла, ваявалі на фронце і ў тыле, абараняючы сваю зямлю, каб сёння над нашымі галовамі было чыстае, бяскрыўнае неба.

Мікалай Уладзіміравіч чытаў хлопчыкам і дзяўчынкам свае вершы, прысвечаныя асабліваму месцу ў Быхаўскім раёне — Лудчыцкай вышыні, героям, якія абаранялі яе, а таксама Аляксею Пысіну і свайму сябру празаіку Віктару Арцём'еву.

Алена СІДАРЭНКА,
загадчыца аддзела абслугоўвання
і інфармацыі Быхаўскай цэнтральнай
раённой бібліятэкі імя Б. У. Стральцова

прэміі

Адзін раз на два гады Федэрацыя прафсаюзаў Беларусі прысуджае прэміі ФІПБ у галіне літаратуры, мастацтва, журналістыкі і аматарскай творчасці. Больш чым за 30-гадовы перыяд існавання прэміі ФІПБ уручана 140 прэміяў, а лаўрэатамі сталі 4 прафесійныя і 25 аматарскіх калектываў мастацкай творчасці, 191 дзеяч культуры, мастацтва і журналістыкі. У Свята працы 1 Мая 2023 года, падчас правядзення ўрачыстых мерапрыемстваў, якія праходзілі ў парку Перамогі, было ўручана яшчэ 8 прэміяў ФІПБ.

У галіне літаратуры і мастацтва ў намінацыі «За творы прозы, паэзіі і драматургіі» прэмія ўручана спецыяльнаму карэспандэнту часопіса «Беларусь» рэдакцыйна-выдавецкай установы «Выдавецкі дом «Звезда»», заслужанаму журналісту Беларускага саюза журналістаў Алене Стэльмах за кнігу «Навасады: Дзяржынскі раён» (Мінск: Чатыры чвэрці, 2021 год).

У намінацыі «За музычныя творы, канцэртна-выканальніцкую дзейнасць» прэстыжную ўзнагароду атрымаў заслужаны работнік культуры Рэспублікі Беларусь, мастацкі кіраўнік і дырыжор народнага калектыву аддзела мастацкай творчасці ўпраўлення па справах культуры Беларускага нацыянальнага тэхнічнага ўніверсітэта Рамуальд Пармон за выдатныя творчыя дасягненні і актыўную канцэртна-выканальніцкую дзейнасць народнага ансамбля народных інструментаў БНТУ.

У намінацыі «За работы ў галіне тэатральнага мастацтва і кінамастацтва» прэмія ўручана вядучым майстрам сцэны тэатра-студыі кінаакцёра рэспубліканскага ўнітарнага прадпрыемства «Нацыянальнага кінастудыі «Беларусьфільм» Валерыя Арланавай, Анаталію Цярціцкаму, Анаталію Голубу за стварэнне спектакля «Дзядзька Ваня» (2021 год).

У намінацыі «За творы жывапісу, скульптуры, графікі і прыкладнага мастацтва» лаўрэатам стаў Мікалай

Аўчыннікаў, настаўнік выяўленчага мастацтва дзяржаўнай установы адукацыі «Гімназія-каледж мастацтваў г. Маладзечна». Ён удастоены прэміяй за серыю жывапісных работ «Помнікі архітэктуры і культуры Беларусі» (2019—2022 гг.).

Прэмія ў намінацыі «За лепшы твор аб прафсаюз» уручана калектыву аўтараў: Вячаславу Шылу, старшыні Беларускага прафсаюза работнікаў аховы здароўя, Наталлі Купрэічык, загадчыку аддзела сацыяльна-эканамічнай работы Беларускага прафсаюза работнікаў аховы здароўя, Алене Бельскай і Роберту Часнойцю, былым старшыням Беларускага прафсаюза работнікаў аховы здароўя, — за выданне «Сіла ў адзінстве. 115 гадоў Беларускаму прафсаюзу работнікаў аховы здароўя».

Прэмія таксама ўручаны: дырэктару Палаца культуры і тэхнікі «Нафтавік» рэспубліканскага ўнітарнага прадпрыемства «Вытворчае аб'яднанне «Беларуснафта» Таццяне Тужык — за актыўную работу па развіцці народнага мастацтва і аматарскай творчасці працоўных;

заслужанаму аматарскаму калектыву Рэспублікі Беларусь народнаму ансамблю танца «Лявоніха» дзяржаўнай установы «Цэнтр культуры «Віцебск»» (кіраўнік Вольга Аглоблева) — за выдатныя дасягненні аматарскіх калектываў мастацкай творчасці.

У галіне журналістыкі пераможцам стаў Мікалай Мачэкін, аўтар праекта, галоўны рэдактар рэдакцыі газеты «Знамя юности» установы Адміністрацыі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь «Выдавецкі дом «Беларусь сёння»», за стварэнне мультымедыянага канвергентнага праекта «Героі Беларусі» (2020—2022 гг.).

Прэміі Федэрацыі прафсаюзаў Беларусі 2023 года прысуджаны з прысваеннем звання «Лаўрэат прэміі Федэрацыі прафсаюзаў Беларусі», уручэннем Ганаровага знака, дыплама і прашой узнагароды.

Экспазіцыя парку інтэрактыўнай гісторыі «Вялікае княства Сула» ў Стаўбцоўскім раёне папоўнілася экзэмплярам рэдкай кнігі XVII стагоддзя «Вялікае мастацтва артылерыі» Казіміра Семановіча, паведамляе БелТА. Урачыстае дарэнне фаліянта адбылося ў рамках акцыі «Беларусь вяртае сваё». Аўтар ідэі стварэння інтэрактыўнай асветніцкай установы Андрэй Запольскі зазначае: «Мы шчыльна трымаем кантакт з беларускімі вучонымі па ўсім свеце. Аднойчы да нас паступіў званок з прапановай купіць экзэмпляр кнігі на аўкцыёне ў Лондане. Гэта кніга, каштоўнасць якой нельга пераацаніць». Раней знайсці выданне ў Беларусі можна было толькі ў фондах Нацыянальнай бібліятэкі. Выдадзены ў 1650 годзе ў Амстэрдаме на лацінскай мове, трактат стаў адной з найважнейшых у Еўропе работ па артылерыі і піратэхніцы.

Удзельнікамі Міжнароднага форуму маладзёжных і студэнцкіх хароў «Папараць-кветка БДУ», які праходзіць у Мінску, сталі шэсць калектываў з Беларусі і Расіі, паведамляюць у прэс-службе ўніверсітэта. За ўвагу слухачоў змагаюцца Народная харавая капэла БДУ, студэнцкі хор БДУІР «Vi-choir», маладзёжны камерны хор «Giososo» БДЭУ, змяшаны хор спецыяльнасці «Спеы академічны» МДМК імя М. Глінкі, а таксама калектывы «МОНТЕМ» Санкт-Пецярбургскага горнага ўніверсітэта і камерны хор Санкт-Пецярбургскага палітэхнічнага ўніверсітэта Пятра Вялікага. Падчас гала-канцэрта, які адбудзецца 13 мая ў к/з «Верхні горад», наведвальнікі пачуюць найлепшыя творы форуму, а таксама даведаюцца імяны пераможцаў у намінацыях «Найлепшы хор», «Найлепшае выкананне духоўнай праграмы», «Найлепшае выкананне свецкай праграмы», «Найлепшы дырыжор», «Найлепшы канцэртмайстар», «Найлепшы саліст» і «Найлепшая салістка».

Праграма двухдзённага фестывалю кітайскай мовы і культуры, які праходзіць гэтымі днямі на базе сталічных гімназіі № 24 і сярэдняй школы № 180, уключае ў сябе правядзенне святочнага канцэрта з кітайскімі песнямі, танцам льва, шоу ўшу ў выкананні выкладчыкаў Інстытута Канфунцыя БДУФК і дэкламацыю кітайскіх вершаў навучэнцаў. Акрамя таго, у школьнікаў ёсць магчымасць наведаць майстар-класы па кітайскай мове, ушу, каліграфіі і мастацтве выразаў з паперы — цзяньчжы (тэхніка, падобная да выцінанкі). У прэс-службе БДУФК паведамляюць: у рамках правядзення фестывалю плануецца ўрачыстае адкрыццё Цэнтра вывучэння кітайскай мовы і культуры. Нагадаем, што ў 2022 годзе фізкультурны ўніверсітэт быў узнагароджаны ганаровай граматай Пасольства Кітая ў Беларусі як узорная ўстанова па выкладанні і вывучэнні кітайскай мовы.

Вялікі сімфанічны аркестр і хор Санкт-Пецярбурга Imperial Orchestra парадаваў глядачоў новым грандыёзным шоу саўндтрэкаў у Мінску — Hans Zimmer's Universe. Са сцэны Мінск-Арэны прагучалі найбольш вядомыя творы слаўтага нямецкага кампазітара, двухразовага лаўрэата «Оскара», аўтара музычных суправаджэнняў да такіх хітоў кінапракатаў, як «Піраты Карыбскага мора», «Кароль Леў», «Гладыйтэр», «Апошні самурай», «Місія невыканальная», «Інтэрстэлар» і многіх іншых. Праграма, якая складалася з дзвюх аддзяленняў і 16 кампазіцый, адкрылася мелодыйнай да фільма «Дзюна». Калектывам сімфанічнага аркестра, хору і салістаў Imperial Orchestra, які аб'яднаў больш за 200 віртуозаў з Санкт-Пецярбурга і Масквы, кіраваў дырыжор Леў Дунаеў, паведамляецца на сайце агенцтва «Мінск-Навіны».

Мастацкі кіраўнік Нацыянальнага акадэмічнага драматычнага тэатра імя М. Горкага, заслужаны дзеяч мастацтваў Беларусі Сяргей Кавалёвіч ставіць спектакль у Нацыянальным акадэмічным рускім тэатры драмы імя М. Лермантава ў горадзе Алматы. Прэм'ерны паказ «Тэатра часоў Нерона і Сенекі» паводле п'есы расійскага драматурга Эдварда Радзінскага адбудзецца 15 чэрвеня. Жанр спектакля — «сучасная трагедыя». «Чаму сучасная? Таму што ў спектаклі ёсць роздумы аб чалавечых учынках і іх наступствах, якія будуць зразумелы сучаснаму глядачу. П'еса напісана ў 1980 годзе, але да гэтай пары гучыць актуальна», — цытуе словы Сяргея Міхайлавіча «СБ. Беларусь сёння». Творчую каманду пастаноўкі склалі балетмайстар Юлія Башэева, мастак-пастаноўшчык Сяргей Мельцэр, мастак па сцэнах, лаўрэат Нацыянальнай тэатральнай прэміі Казахстана «Сахнагер» Любоў Вазжэнікава, а таксама пастаянны суаўтар рэжысёра беларускі кампазітар Цімур Каліноўскі.

Цікавінкі ад Камілы НАВІНКАЙ

На книжных

У кнігагандлёвага прадпрыемства «Белкніга» шмат партнёраў. Значнае месца сярод іх займаюць дзяржаўныя выдавецтвы. Сярод такіх — і «Мастацкая літаратура», якая трывала і ўпэўнена ўвайшла ў XXI стагоддзе. Шматлікія ўзнагароды на міжнародных і рэспубліканскіх конкурсах за поспехі, дасягнутыя ў мастацка-тэхнічным афармленні і паліграфічным выкананні, сведчаць аб высокім прафесіяналізме супрацоўнікаў выдавецтва. Кнігі новых серый набылі папулярнасць і сталі візіткай прадпрыемства. А на старонках старэйшых літаратурна-мастацкіх часопісаў Беларусі, што былі далучаны да «Мастацкай літаратуры», упершыню з'яўляюцца многія творы сучасных айчынных пісьменнікаў, якія пасля набываюць кніжнае жыццё.

«Галоўнае, каб кніга была цікавая»

Дырэктар выдавецтва «Мастацкая літаратура» Алесь Бадак расказаў карэспандэнту «ЛіМа» пра тое, на што сёння абапіраецца палітыка ўстановы, чым яе супрацоўнікі кіруюцца, прымаючы рашэнні, а таксама пра тое, на чым пабудавана сумесная праца з «Белкнігай».

— Алесь Мікалаевіч, у выдавецтве «Мастацкая літаратура» выходзяць серыі кніг, што з'яўляюцца даўняй традыцыяй. Раскажыце пра іх.

— Апошнім часам шмат працуем над праектам «Народная бібліятэка»: выдаём аўтараў, якія складаюць залаты фонд беларускай літаратуры, а таксама сучасных.

У нашым літаратуразнаўстве атрымалася своеасабліва паўза: прывыклі, што калі кажам «класічныя творы», то абмяжоўваемся знакамітымі Купалам — Коласам — Багдановічам альбо Быкавым — Караткевічам. Але ёсць і шэраг іншых выдатных творцаў, чые кнігі трэба абавязкова выдаваць і чытаць. З такой думкай і стваралася серыя.

Раней была надзвычай папулярнай «Бібліятэка беларускай паэзіі» — выходзіла вялікімі тыражамі. Мы вырашылі аднавіць і абнавіць серыю пасля 30-гадовага маўчання — змянілі фармат, бо сённяшні чытач хоча, каб кніжка была прыгожа аформлена, выкарыстоўваем усе магчымыя паліграфіі, каб прынесці радасць аматарам чытання. Так, у гэтай серыі нядаўна пабачыў свет зборнік Яўгеніі Янішчыц. У планах — выданне вершаў Анатоля Грачанікава, Максіма Танка, Генадзя Пашкова. Акрамя таго, вырашылі выдаць Максіма Багдановіча і ў гэтай серыі, нягледзячы на тое, што яго творы ўжо два разы выходзілі ў «Народнай бібліятэцы». Прадумалі цікавы ход: плануецца ўзнаўленне зборніка «Вянок»; кожны, хто цікавіцца паэзіяй, пабачыць: «Вянок» — узор таго, як трэба рабіць паэтычныя кнігі... Пакінулі

Алесь Бадак.

структуру «Вянка», творы ў ім змясцілі ў аўтарскім парадку. Спадзяёмся, гэта будзе цікава нашым маладым паэтам: каб разгарнулі і зразумелі, як рабіліся кнігі сто дзесяць гадоў таму. Цудоўныя і пабудова, і напоўненасць — няхай зборнік стане для іх прыкладам. Апроч таго, у кнізе будзе і ілюстрацыйны матэрыял: вершы Максіма Багдановіча, напісаныя яго рукой, лісты, дасланыя ў «Нашу Ніву», дзе ён пісаў, што варта ўключыць у зборнік, а што не трэба.

Сёлета выходзіць том «Якуб Колас» у серыі «Жыццё знакамітых людзей Беларусі». Мы абнавілі яе. Цяпер яна складаецца з біяграфіі таго ці іншага героя ў храналагічным парадку, дзе ўвесь жыццёвы і творчы шлях прасочваецца праз успаміны і біяграфічныя звесткі, праз бачанне ўкладальніка, які з'яўляецца і аўтарам кнігі. Напрыканцы мінулага года з'явілася серыя «Мір класікі», дзе плануецца выдаваць узоры сусветнай літаратуры, у тым ліку і беларускія, пераствораныя па-руску. Праект варты ўвагі, бо кнігі беларускіх пісьменнікаў у перакладзе на іншыя мовы, у тым ліку рускую, выходзяць вельмі рэдка, і замежныя пісьменнікі недастаткова добра знаёмы

з беларускай літаратурай — іх веды абмяжоўваюцца XX стагоддзем, а кнігі, што выходзяць у XXI, да іх не трапляюць — вырасла пакаленне чытачоў, якія не ведаюць нашых класікаў... Так, выдалі ў гэтай серыі том Уладзіміра Караткевіча «Дзікае паляванне караля Стаха», Івана Мележа «Людзі на балодзе», на чарзе — «Сэрца на далоні» Івана Шамякіна.

— На сайце выдавецтва з нядаўняга часу адзначаюцца лідары прадаж. Ці ўплываюць гэтыя звесткі на далейшую палітыку выдавецтва?

— Безумоўна. Рэйтынгі прысутнічаюць у выдавецкай справе ва ўсім свеце. Праводзіліся заўжды і ў нас, але мы выкарыстоўвалі іх толькі для сябе, калі складалі планы і вырашалі, што выдаць, арыентаваныя на чытацкі попыт і тое, што запатрабавана бібліятэкамі, што найлепш прадаецца ў кнігарнях. У пэўны момант сталі паказваць звесткі і чытачам. Лічу, што гэта павінна быць цікава і пісьменнікам, каб яны бачылі, якія жанры сёння найбольш запатрабаваныя і што ўвогуле адбываецца на кніжным рынку і ў дзіцячай, і ў дарослай літаратуры. Праўда, лічбы — толькі вяршыня айсберга...

— А што з накладамі?

— Хацелася б, каб яны былі большымі. Так, сталыя супрацоўнікі выдавецтва памятаюць значна большыя, чым сёння. Але і ў іншых краінах у сусветнай мастацкай літаратуры тэндэнцыі такія ж. Калі сёння мы выдаём прозу накладам тысяч экзэмпляраў — гэта ўжо не так і мала, хоць адна з галоўных нашых задач — рабіць усё, каб наклады раслі. Ды гэта залежыць не толькі ад нас, але і ад аўтараў, якія могуць прапагандаваць сваю творчасць і творчасць калег праз сацыяльныя сеткі. Так, агульнымі намаганнямі можна павялічыць наклады — патэнцыял у беларускай літаратуры і ў кнігавыданні ёсць.

— Якім чынам упісваюцца ў палітыку кнігавыдання прэзентацыі, што ладзяцца на пляцоўках «Белкнігі»?

— Мы рэгулярна праводзім прэзентацыі і сустрэчы з аўтарамі ў сталічнай краме «Светач», дзе сучасная пляцоўка адпавядае найлепшым узорам кнігарняў у іншых краінах. Магу параўноўваць з магазінамі Пецярбурга, Масквы, краін СНД. Але Мінскам мы не абмяжоўваемся. «Мастацкая літаратура» — выдавецтва, якое працуе з аўтарамі з усіх абласцей і раёнаў нашай краіны. Так, несталічныя аўтары вельмі часта прэзентуюць свае кнігі ў сябе на радзіме.

— Як увогуле можа ахарактарызаваць партнёрства з «Белкнігай»?

— «Белкніга» — адзін з нашых галоўных партнёраў і ў пэўным сэнсе індывідуальнасць таго, што сёння запатрабавана на кніжным рынку і што трэба выдаваць. Нагадаю, «Белкніга» прадае не толькі выданні «Мастацкай літаратуры», не толькі творы айчынных пісьменнікаў. І калі мы бачым, што сёння набываюць у крамах у Мінску і іншых гарадах, што запатрабавана — гэта ўплывае на нашы планы і дапамагае развівацца.

«Белкніга» — шырокая гандлёвая сетка, і дзякуючы тэхнічным сродкам у нас ёсць магчымасць аператыўна даведвацца, якія нашы кнігі найлепш прадаюцца. Калі бачым, што дзесьці кніга таго ці іншага аўтара разышлася, аператыўна рэагуем. Калі ж наадварот, выданне не вельмі добра прадаецца, адразу шукаем прычыну — магчыма, трэба больш займацца рэкламай. А можа быць, туды павінна трапіць іншая кніга выдавецтва, а не гэтая...

Наша супрацоўніцтва з «Белкнігай» не абмяжоўваецца толькі сумеснымі прэзентацыямі. Часта праводзім агульныя акцыі, калі адбываюцца зніжкі на некаторыя кнігі: да Новага года, да 8 Сакавіка. Гэта тычыць не толькі кніг, што выйшлі даўно, але і новых — галоўнае, каб выданне было цікавае, інакш, колькі ні зніжкі цану, яго не купяць.

Гутарыла Таша ШПАКОЎСКАЯ
Фота Кастуся ДРОБАВА

Рыхтуюцца да друку ў другім паўгоддзі 2023 года кнігі Максіма Багдановіча «Добрай ночы, заразаніца!», Адама Русака «Мой сябра» і Аляксея Пысіна «Магылёчкі-матылі». Усе кнігі, якія выдаюцца ў серыі «Жывая класіка дзецям», невялікія па аб'ёме, багата ілюстраваныя вядомымі мастакамі нашай краіны і недарэга.

У выдавецтве «Мастацкая літаратура» ў 2021 годзе томікам «Выбраныя творы» Максіма Багдановіча была распачата новая кніжная серыя «Народная бібліятэка». Народная таму, што змест кніг складаюцца творы, якія прапануюць уключыць самі чытачы. Свае меркаванні выказваюць настаўнікі, студэнты, пісьменнікі, навукоўцы, бібліятэкары і г. д. — праз асабістае апытанне і інтэрнэт-галасаванне.

У выніку ў зборнік «Максім Багдановіч. Выбраныя творы» ўвайшлі амаль усе паэтычныя творы, пераклады і мастацкая проза гэтага таленавітага паэта, празаіка, крытыка, публіцыста, перакладчыка і самага маладога класіка беларускай

літаратуры... З таго часу «Выбраныя творы» класіка беларускай паэзіі яшчэ перавыдаваліся. Агульны наклад склаў 2000 экзэмпляраў. Калі меркаваць сённяшнімі ўяўленнямі, то і ў гэтым — добры прыклад чытацкага стаўлення да класікі. У прадмове да кнігі дырэктар выдавецтва «Мастацкай літаратуры» Алесь Бадак адзначае наступнае: «...Вынікі апытання засведчылі, што сярод сваіх самых любімых твораў Багдановіча рэспандэнты часцей за ўсё называлі яго «Раманс», які, пакладзены на музыку Сымонам Рак-Міхайлоўскім, стаў знакамітай песняй «Зорка Венера», сучаснаму слухачу найперш вядомай у выкананні ансамбляў «Песняры» і «Сябры». На жаль, год напісання верша невядомы (у першыню ён быў надрукаваны ў зборніку «Вянок»), як дакладна невядома і тое, каму прысвечаны гэтыя шчымыя радкі. Многія даследчыкі творчасці Багдановіча лічаць, што адрасат — Ганна Рафаілаўна Какуева, з якой паэт пазнаёміўся падчас вучобы ў Яраслаўскай мужчынскай гімназіі, дзе разам з ім вучыўся яе брат Мікалай. Ганне Какуевай Багдановіч прысвяціў у «Вянку» раздзел «Мадонны», пазначыўшы яе імя крыптонімам «А.Р. К.», а таксама іншыя творы — лішняе сведчанне таго, што пацуці паэта да яе былі вельмі шчырыя і глыбокія. Вось толькі каханне маладога паэта не стала ўзаемным: Ганна неўзабаве паступіла ў Пецярбургскую кансерваторыю. А ў 1914 годзе выйшла замуж за Максімавага аднакласніка па гімназіі — Івана Лілеева».

У «Народнай бібліятэцы» паспелі пабачыць свет кнігі Янкі Купалы, Якуба Коласа, Васіля Быкава, Аляксея Дударова, Вячаслава Адамчыка, Міхася Стральцова, Уладзіміра Караткевіча, Янкі Маўра, Георгія Марчука.

Вялікую ўвагу выдавецтва «Мастацкая літаратура» ўдзяляе выданню кніг, якія адрасаваны юным чытачам. Асаблівай папулярнасцю ў пакупнікоў карыстаюцца серыі «Жывая класіка дзецям» і «Я люблю чытаць». Серыя «Жывая класіка дзецям», афармленне якой распрацавала мастачка Надзея Барай, была заснавана ў 2017 годзе. У ёй выйшла ўжо каля дваццаці кніг. Сярод іх — «Дзівы і чары» Янкі Купалы, «Сонцавы косы» Якуба Коласа, «На вясклавым кані» Максіма Танка, «Казка пра смелага вожыка» Алеся Якімовіча, «Жабкі і чарапахы» Уладзіміра Караткевіча, «Вясёлая карусель» Артура Вольскага, «Сем янотаў» Рыгор Барадуліна, «Шчыгол-флейтыш» Васіля Віткі, «Бабчыны дранікі» Алеся Пісьмянкова і інш. У гэтай жа серыі выйшла і некалькі зборнікаў. Нядаўна пабачыла свет кніга вершаў «З мамай добра мне», у якую ўвайшлі творы, уключаныя ў школьную праграму па беларускай літаратуры. Гэта вершы пра маці, напісаныя вядомымі паэтамі Э. Агняцвет, Р. Барадуліным, В. Вярбой, У. Паўлавым, Н. Гілевічам, А. Русаком і інш. Зусім нядаўна з'явіліся сігнальныя асобнікі кніжак Кандрата Крапівы «Жаба ў каліяне» і Івана Муравейкі «Травяднае ваўчаня».

паліцах

БЕЛКНІГА

Я люблю чытаць

Я люблю чытаць

Серыя «Я люблю чытаць» была заснавана ў 2020 годзе і распрацавана мастачкай Настай Капульцэвіч. Калі ў серыі «Жывая класіка дзецям» у асноўным друкуюцца вершы, дык у гэтай — кароткія пражыццёвыя творы. За два з паловай гады ў серыі «Я люблю чытаць» пабачылі свет кніжкі «У кузні ў хохліка» Змітрака Бядулі, «Цуд на краі свету» Івана Шамякіна, «Апельсін» Васіля Хомчанкі, «Рэкс і Казбек» Алесь Пальчэўскага і інш. Выйшла і некалькі зборнікаў, дзе змешчаны творы, якія ўваходзяць у школьную праграму для малодшых класаў. У зборніку апавяданняў «Жыў-быў вожык» юныя чытачы могуць атрымаць адказы на пытанні: «Хто выраставаў жураўля? Якой можа быць сустрэча з ваўком? Ці пасябраваў вожык з сабакам

Мурзам і катом Фядотам? Якая ўдача можа надарыцца ў маленькага павучка?» Словам, у серыі «Я люблю чытаць» друкуюцца творы, якія сапраўды хочацца чытаць і пасля якіх можна сказаць: «Я люблю чытаць!»

Сёння рыхтуюцца да друку і ў другім паўгоддзі пабачаць свет творы Яраслава Пархуты «Казкі дзеда Яраслава» і беларускія народныя казкі «Ад крадзенага не пасыцееш». Да 80-годдзя Казіміра Камейшы плануецца выхад кніжкі «Хатка на колах», у якую ўвойдуць вершы, загадкі, скарагаворкі. Як бачым, у гэтай серыі таксама будуць выдавацца творы не толькі пражыццёвыя, але і паэтычныя. Усе кнігі багата аформлены, невялікага аб'ёму і даступны пакупніку.

Віктар ШНП

Друкаваць найлепшае, або Тры кіты літаратурна-мастацкай перыёдыкі

З 2021 года ў склад выдавецтва «Мастацкая літаратура» ўвайшлі дзяржаўныя літаратурна-мастацкія часопісы «Маладосць», «Польмя» і «Нёман». Што змянілася ў рэдакцыйнай палітыцы, чым выданні жывуць сёння, расказалі іх галоўныя рэдактары.

Вольга РАЦЭВІЧ, галоўны рэдактар часопіса «Маладосць»:

Сёння часопіс «Маладосць» — гэта каляровае, стыльвае і цікавае выданне, у якім заўсёды рады таленавітай, адданай роднаму слову моладзі. Мы знялі ўзроставы ценз для сваіх аўтараў, а таксама вярнуліся да традыцыйнага напаўнення часопіса, і цяпер на яго старонках артыкулы вядомых даследчыкаў, архівістаў, журналістаў суседнічаюць з інтэрв'ю з маладымі мастакамі, спробамі п'яра і прафесійнай прозай.

З мінулага года пачалі рубрыку «Старонка родная» і здзівіліся, як актыўна маладыя аўтары сталі пісаць нам пра малую радзіму — вёскі, гарады... Відавочна, тэма гістарычнай памяці маладым блізкая. Не так і рэдка моладзь у сваіх творах разважае пра жыццё і смерць. Калі казаць пра жанравую разнастайнасць паэзіі, то аўтары ўсё больш адыходзяць ад класічных форм і выбіраюць свабодную форму верша. Шмат тых, хто піша ў так званай «тэхніцы патоку свядомасці» (без выкарыстання вялікіх літар і знакаў прыпынку). Некаторыя, наадварот, звяртаюцца да цвёрдых форм: санета, трыялета, лімерыка, запазычанага ў японцаў хайку. Маладыя пражыццёвыя ў сваю чаргу аддаюць перавагу апавяданням, радзей — аповесці і зусім рэдка — раману. Як вынік самааналізу ўсё часцей узнікаюць рэфлексіі, імпрэсіі, мініяцюры, эсэ, заснаваныя на ўражанні ад той ці іншай з'явы. Міфалагічныя казкі, фантастычныя нарысы, дакументальна-мастацкія біяграфіі — усё гэта ёсць у «Маладосці».

Красавіцкі нумар прымеркаваны да 70-годдзя часопіса, мы прэзентуем яго на сустрэчах з аўтарамі і чытачамі. Стараліся зрабіць яго па-святочнаму асаблівым: адказалі на правакацыйныя пытанні паэта, празаіка, дырэктара выдавецтва «Мастацкая літаратура» Алесь Бадака; узялі інтэрв'ю ў Галіны Разанавай — удавы паэта Алесь Разанава; а яшчэ пагаварылі з паэтэсай Раісай Баравіковай пра каханне, зорнае неба ды будучыя кнігі. Да таго ж вядучы архівіст Беларускага дзяржаўнага архіва-музея літаратуры і мастацтва Таццяна Кекелева падрыхтавала эксклюзіўны матэрыял — лісты за 1953—1958 гады супрацоўнікаў часопіса «Маладосць» аўтарам.

На далейшую перспектыву, як і заўсёды, плануем напаўняць часопіс цікавымі матэрыяламі, адкрываць новыя імёны, спрыяць і дапамагаць маладым. А ў канцы года будзем падводзіць вынікі конкурсу ад часопіса «Маладосць» — на найлепшы пражыццёвы твор для юнацтва і моладзі. Узрост удзельнікаў неабмежаваны, а аб'ём тэксту не павінен перавышаць чатыры аўтарскія аркушы. Творы лаўрэатаў конкурсу складуць зборнік прозы, які пабачыць свет у выдавецтве «Мастацкая літаратура».

Віктар ШНП, галоўны рэдактар часопіса «Польмя»: Часопісу «Польмя» сто гадоў, і мы па меры магчымасцей імкнёмся захоўваць даўнія традыцыі гэтага паважанага выдання. Так, на працягу дзесяцігоддзяў аснову зместу нашага часопіса нязменна складала сучасны літаратурны працэс — проза і паэзія. Зразумела, час ідзе, змяняюцца аўтары, супрацоўнікі, змяняюцца галоўныя рэдактары, абнаўляецца канцэпцыя, але асноўнае застаецца: галоўная наша магістраль — гэта беларуская сучасная літаратура і яе найлепшыя творцы і творы.

Тым не менш за сто гадоў на старонках часопіса шмат што змянілася. З'явіліся новыя жанры і фарматы, а некаторыя, наадварот, сышлі ў нябыт. Так, апошнія гадоў пятнаццаць актыўна развіваецца кірунак навуковых публікацый. У нашым выпадку гэта ВАКаўскія артыкулы, якія дазваляюць літаратуразнаўцам

абараняць дысертацыі, пацвярджаюць навуковыя званні. Фармат для часопіса адносна новы, раней такога не было.

Асаблівую папулярнасць набыў фармат круглых сталаў. На другое паўгоддзе на старонках выдання ўжо запланаваны два. Першы з іх — «Глыбінка ці глыбіня?», у якім удзельнічаюць старшыні абласных аддзяленняў Саюза пісьменнікаў Беларусі. Кожны па-свойму бачыць поспехі, праблемы і перспектывы ў літаратурнай сфера. Пасля мяркуецца круглы стол «Чым жывеш, бібліятэка?», у якім возьмуць удзел пісьменнікі і супрацоўнікі бібліятэк Беларусі. Праблемы, узнятыя выступоўцамі, можна вырашаць супольнымі намаганнямі бібліятэкараў і літаратараў. Тэма вельмі важная, бо цяпер кнігі даходзяць да чытачоў часцей не праз кнігарні.

Асноўная задача, якую ставяць перад сабой рэдактары «Польмя», — друкаваць найлепшае з таго, што напісалі нашы пісьменнікі. Калі рэцэнзіі, то самыя грунтоўныя, калі аповесці, значыць першага гатунку. Галоўнае — трымаць тыя ўзровень і аўтарытэт, якія заўсёды былі ў часопіса. На жаль, ні Іван Шамякін, ні Васіль Быкаў, ні Уладзімір Караткевіч, ні Міхась Стральцоў нам новых твораў не дадуць, а напісанае сучаснымі аўтарамі далёка не заўсёды прачытваецца так жыва, як ранейшае. Але такі час, і мы павінны гэта разумець. Усё праходзіць, напісанае застаецца.

Што тычыцца тэм, якія цікавяць аўтараў... Магу прыгадаць раман-версію Уладзіміра Гаўрыловіча «Любі бліжняга твайго...», публікацыя якога запланавана на другое паўгоддзе 2023-га. Гэты твор пра наш час, пра 20-я гады XXI стагоддзя. У сваю чаргу Віктар Праўдзін у рамане «Непераможаны злом», запланаваным на канец года, апавядае пра тое, што было сто гадоў таму, але звязана з сучаснасцю. Паэзія ж заўсёды нечаканая. Вершы ў падборках розныя. Аўтары, зразумела, стараюцца выказаць і боль нашых чытачоў, і быць голасам людзей, якія жывуць на нашай зямлі, якія перажываюць за тое, што адбываецца ў свеце, што робіцца ў нас.

Наталія КАСЦЮЧЭНКА, галоўны рэдактар часопіса «Нёман»:

На працягу 77 гадоў існавання часопіса «Нёман» яго канцэпцыя амаль не змянілася. Галоўнай задачай было і застаецца фарміраванне дастойнага кантэнту, арыентаванага на духоўна-маральнае развіццё грамадства. Пры адборы для публікацыі аддаецца перавага высакаякасным літаратурным і публіцыстычным творам вядомых, так і малавядомых аўтараў, якія адстойваюць агульначалавечыя каштоўнасці, ідэалы гуманізму і міру. Уважлівае, чулае стаўленне да сучаснага чытача, да яго інтарэсаў і запатрабаванняў таксама з'яўляецца адной з галоўных задач, якую ставіць перад сабой рэдакцыя часопіса.

У другім паўгоддзі плануем прапанаваць чытачу раман Георгія Марчука «Год дэманаў» аб няпростых адносінах у творчым асяродку навуковай інтэлігенцыі, а таксама раман Зінаіды Дудзюк «Год 1812», героі якога праходзяць дарогамі вайны супраць напалеонаўскай агрэсіі. Чакае чытача і сустрэча з героямі аповесці Зіновія Прыгодзіча «Цяпло позняй восені» аб драме непадзеленага кахання. Алесь Камароўскі ў сваёй аповесці «Пенальці» расказае пра станаўленне беларускага футбола. З прозай выступіць таксама Фёдар Коней, Віктар Казько, Людміла Рублеўская, Мікола Намеснікаў, Алена Чыжэўская, Анатоль Мельнікаў і іншыя, паэзіяй — Анатоль Аўруцін, Алесь Бадак, Раіса Баравікова, Фёдар Гурыновіч, Таццяна Лейка, Міхась Пазнякоў, Лізавета Палеес, Віктар ШНП і інш.

Чытачоў могуць зацікавіць круглыя сталы «Рэдактары аб надзённым» з удзелам дырэктара выдавецтва «Мастацкая літаратура» Алесь Бадака і рэдактараў часопісаў «Польмя», «Нёман», «Маладосць», а таксама «Дерзай сказаць», дзе пісьменнікі будуць гаварыць пра тое, пра што нельга маўчаць сёння. Тэмы, што хваляюць чытача, самыя разнастайныя, але перавага аддаецца творах псіхалагічным, філасофскім, якія найбольш глыбока і праўдзіва адлюстроўваюць сучаснасць, уздымаюць вострыя праблемы сённяшняга дня. Адметнасцю выдання з'яўляецца вялікая разнастайнасць літаратурных і публіцыстычных жанраў. Раманы — як сучаснай тэматыкі, так і гістарычныя, — аповесці, апавядання, эсэ, лірычныя мініяцюры, мемуарная літаратура, дзённікі, пазэмы і вершы, нарысы і артыкулы, круглыя сталы і інтэрв'ю, рэцэнзіі на новыя кнігі беларускіх пісьменнікаў...

Чытачоў могуць зацікавіць круглыя сталы «Рэдактары аб надзённым» з удзелам дырэктара выдавецтва «Мастацкая літаратура» Алесь Бадака і рэдактараў часопісаў «Польмя», «Нёман», «Маладосць», а таксама «Дерзай сказаць», дзе пісьменнікі будуць гаварыць пра тое, пра што нельга маўчаць сёння. Тэмы, што хваляюць чытача, самыя разнастайныя, але перавага аддаецца творах псіхалагічным, філасофскім, якія найбольш глыбока і праўдзіва адлюстроўваюць сучаснасць, уздымаюць вострыя праблемы сённяшняга дня. Адметнасцю выдання з'яўляецца вялікая разнастайнасць літаратурных і публіцыстычных жанраў. Раманы — як сучаснай тэматыкі, так і гістарычныя, — аповесці, апавядання, эсэ, лірычныя мініяцюры, мемуарная літаратура, дзённікі, пазэмы і вершы, нарысы і артыкулы, круглыя сталы і інтэрв'ю, рэцэнзіі на новыя кнігі беларускіх пісьменнікаў...

У падарожжа з Янкам Маўрам

10 мая мы адзначаем 140-годдзе пісьменніка, які паклаў пачатак фантастычнаму і прыгодніцкаму жанрам у беларускай дзіцячай літаратуры, — Янкі Маўра. Пра постаць і творчасць знакамітага папярэдніка, а таксама пра стан сучаснай літаратуры для дзяцей іншля гутарка ў Саюзе пісьменнікаў Беларусі.

Каб стаць добразычлівым уладаром Сусвету

Алена Стэльмах, старшыня секцыі дзіцячай літаратуры Саюза пісьменнікаў Беларусі:

— На небасхіле беларускай літаратуры імя Янкі Маўра асабліва заўважнае. Гэты чалавек не перастае здзіўляць і цяпер сваёй неардынарнай асобай, няўрымслівым пошукам нечага новага і незвычайнага.

Таму ён блізкі да нашага сучасніка.

Гэта ж трэба, так напісаць пра экзатычныя краіны, быццам там нарадзіўся, настолькі пранікнуцца няпростым жыццём тутэйшага людю, стварыць такія псіхалагічныя характары сваіх герояў. Пісьменнік паказвае прыклад таго, як трэба пашыраць веды пра далёкае і незнаёмае. Гэта толькі ўзбагачае чалавека, робіць яго добразычлівым уладаром Сусвету.

Хаця, безумоўна, Янка Маўр выключна любіць сваю радзіму, пра якую піша з цеплынёй і гонарам: «Шмат куткоў, не горшых ад заморскіх. Ёсць пушчы, не менш цікавыя, чым далёкія трапічныя лясы».

Як вядома, рамантыкам, а можа, нават і летуценнікам, ён быў з дзяцінства. Марыў вандраваць, выпрацоўваў маршрут, падрыхтаваў непрамакальны сшытак для запісаў. У пэўнай ступені здзейсніць жаданае дапамог яму веласіпед, куплены на першыя заробкі настаўніка.

Як бы пісьменнік пазайздросціў цяперашнім магчымасцям кожнага з нас адкрываць для сябе Беларусь: і транспарту хапае, і шматлікія дарогі, сцяжыны клічучь спазнаваць таямніцы роднага краю.

У сваіх апавяданнях, мініяцюрах — на прыкладзе, здавалася б, простых жыццёвых сітуацый — пісьменнік, як знаўца душы, спрабуе даць адказ на пытанне: у чым чалавечкае шчасце? Чытаць такія творы немагчыма без трапяткага хвалявання. Такім чынам, Я. Маўр не толькі захапляе пакаленні дзяцей сваімі кранальнымі гісторыямі, але і служыць прыкладам творцам-паплекнікам, як пісаць, каб набыць доўгае жыццё ў літаратуры.

Па канонах прыгодніцкага жанру

Мікола Чарняўскі, дзіцячы пісьменнік:

— Першыя пісьменнікі, якіх я ўбачыў не на партрэтах, а, як кажуць, жыццём, былі Артур Вольскі і Янка Маўр. Называю іх у той паслядоўнасці, як адбылося. А сустрэўся я з імі ў ліпені 1960 года ў рэдакцыі часопіса «Вясёлка», куды мяне, учарашняга школьніка, прывяла нечаканая нагода. Усё адбывалася па канонах прыгодніцкага жанру, як у творах Янкі Маўра, якія я чытаў і перачытваў, з-за чаго нават пайшоў на злачынства, хоць, можа, і дробнае, але ж вартае сораму, — узяў і не здаў у нашу вясковую бібліятэку — хату-чытальню — яго кніжкі «Амок» і «У краіне райскай птушкі». Дзякуй, што інвентарызацыя там, відаць, ніхто не займаўся, таму гэтая прапажа нікому не кінулася ў вочы.

Яшчэ мушу прызнацца, што згаданай сустрэчы магло б ніколі не адбыцца, калі б не мой літаратурны сверб.

— Хто тут ідзе ў «Вясёлку»? — пацікавіўся на хаду чалавек, які мне нагадаў Артура Вольскага.

Калі я зайшоў у пакой, заўважыў яго адразу і не паверыў сваім вачам: няўжо гэта сам Янка Маўр? Такі, як на партрэце! Высокі, хударлявы, з яшчэ даволі прыстойнай чупрынай пасівелых валасоў, у белай, вышытай на грудзях кашулі, ён мне здаўся ў той міг адным з герояў беларускіх народных казак, да якіх я быў ахвочы і якія выходзілі ў цудоўным аздобленні мастака Анатоля Волкава. А Янка Маўр моўчкі адкланяўся красуні, што сядзела за машынкаю, падаў на развітанне руку Артуру Вольскаму, потым спыніўся перада мною, быццам аб нечым раздумваючы, працягнуў руку мне і ўзяўся за ручку дзвярэй.

— Гэта быў Янка Маўр? — яшчэ не верачы такому шчасцю, перапытаў я ў Артура Вольскага.

— Янка Маўр, — з нейкім асаблівым пачуццём адказаў той. — А якія кніжкі Янкі Маўра ты чытаў? — Ён адразу загаварыў са мною на «ты», і ад гэтага, прызнаюся, у маёй душы стала спакайней і неяк цяплей. Здалося, што я размаўляю з пісьменнікам, з якім ужо не адзін раз бачыўся.

— Амаль усё, што ён напісаў, — паспяшаўся запэўніць я Артура Вітальевіча, — «Палескія рабінзоны», «ТВТ», «Сын вады», «Амок», «У краіне райскай птушкі». Ён мой любімы пісьменнік.

— Малайчына, што любіш кнігі Янкі Маўра, — паваліў Артур Вітальевіч. — Я таксама любіў чытаць яго кніжкі. І цяпер люблю. — Потым перавёў гаворку на іншае.

А я... Ці мог я нават у сне прадбачыць пасля той выпадковай сустрэчы ў рэдакцыі часопіса «Вясёлка», што калі-небудзь таксама змагу назвацца пісьменнікам, траплю на той таямнічы востраў, і мае творчыя здабыткі, мае пошукі будучь адзначаны ганаровай літаратурнай прэміяй, якая носіць яго імя? Вядома ж, не мог. Адно турбуе цяпер: ці так прыцягвае і даходзіць тваё слова да сэрца чытача, як слова Янкі Маўра?

Цікавосткі ад Васіліны Міцкевіч, праўнучкі Янкі Маўра:

• Да дзіцячай літаратуры Янка Маўр ставіўся вельмі сур'ёзна, бо маленькі чытач — самы патрабавальны і ўважлівы, часам знаходзіць недакладнасці і памылкі, на якія не звяртаюць увагі дарослыя.

• Мала хто ведае, што Янка Маўр пераклаў на беларускую мову «Прыгоды Тома Соера» Марка Твэна, некаторыя казкі Ганса Хрысціяна Андэрсена, творы Рэдзьярда Кіплінга, Жуль Верна.

• У трылогіі Якуба Коласа «На ростанях» пратэпам аднаго з герояў — Івана Тадорыка, чалавека з «выдатнымі здольнасцямі», — быў Іван Фёдараў (Янка Маўр).

• Янка Маўр вучыў дзяцей любові да кнігі, а таксама да сімфанічнай і опернай музыкі. Сам ён выдатна іграў на скрыпцы, яго дзеці вучыліся іграць на фартэіяна.

• Янка Маўр надаваў вялікае значэнне кнізе як скарбніцы ведаў. Да вайны яго бібліятэка лічылася адной з найлепшых у Мінску. Яе складалі энцыклапедыі Бракгаўза і Эфрона, першы выпуск Вялікай Савецкай Энцыклапедыі, «Жыццё жывёл» Брэма, кнігі вядомых вандрунікаў.

• У 1934 годзе на Усебеларускім конкурсе дзіцячай кнігі Янка Маўр атрымаў першую прэмію за апавесць «ТВТ». Адным з першых яе чытачоў быў Янка Купала.

• Якуб Колас падтрымліваў Янку Маўра не толькі маральна, але і матэрыяльна. Ён выслаў яму грошы, неабходныя для вучобы малодшай дачкі — Нагалі. Пасля вайны яна стала нявесткай Якуба Коласа — пабралася шлюбам з яго малодшым сынам Міхасём.

• Янка Маўр быў ганаровым старшынёй арганізацыі беларускіх эсперантыстаў, веў актыўную перапіску з эсперантыстамі розных краін.

• Дзякуючы мове эсперанта пісьменнік атрымаў матэрыялы для рамана «Амок».

...І напісаў сваю кнігу

Аляксандр Піскуноў, пісьменнік:

— Кніга «Палескія рабінзоны» ператварыла многіх дзяцей у рамантыкаў, якія разумеюць усё хараство простага вольнага жыцця сярод прыроды. Апаваданне пра цалкам рэальныя прыгоды Мірона і Віктара чытаецца на адным дыханні. Помню, як заміралі самыя няўрымслівыя вучні, калі ў трэцім класе наша настаўніца ўслых чытала «Палескія рабінзоны» замест урокаў фізкультуры, якія нельга было правесці ў слотны восеньскі дзень на вуліцы. Упэўнены, што многія далучыліся і да чытання ўвогуле пасля гэтай кніжкі, адоленай самастойна, а потым не раз перачытанай. У бібліятэках яна заўсёды была растрапанай ад дотыку многіх рук.

Могуць сказаць, што сёння, калі хлапчкі праседжваюць гадзінамі перад экранамі тэлевізараў і камп'ютараў, гэтая старая добрая кніжка страціла сваю актуальнасць. Не, ніколі не паверу ў гэта. Так, кожнаму — сваё. Хтосьці абіякава адкладзе яе ўбок. Пашкадуем такога. Затое ў іншых кнігах закране рамантычную струнку ў душы, і яна будзе звянець усё жыццё.

Калі я сам далучыўся да творчасці, то пачаў з невялікіх апавяданняў і казак пра нашу родную прыроду.

Мне хацелася расказаць пра звяроў і птушак так, каб і дзеці, і дарослыя па-сапраўднаму знаёміліся з імі, даведваліся пра асаблівасці іх жыцця і паводзін. Пазней, дзякуючы ўспамінам пра «Палескія рабінзоны», напісаў і сваю кнігу, прысвечаную гэтай тэме, — «Воўчы куток». Яе героі — двое дарослых і хлапчук — вырашылі пажыць у лесе з мінімальнай колькасцю рыштунку і харчавання. Толькі ў юнацтве ўласціва марыць аб цяжасях, толькі тады і дадзена іх пераадоляць. Праўда, юнацтву бракуе досведу. Затое яго можна за пазычыць з кнігі.

Чараўнік з краіны маленства

Таццяна Швед, дырэктар ДУ «Цэнтралізаваная сістэма дзіцячых бібліятэк г. Мінска»:

— Творы Янкі Маўра паранейшаму застаюцца ў полі чытацкіх сімпатый — з пачатку бягучага года выдача кнігі Янкі Маўра складала больш за 500 экзэмпляў. Бібліятэкары ўважліва сочаць, каб неабходныя выданні меліся ў наяўнасці. Прыемна, што нас падтрымліваюць і выдавецтвы — «асвяжаюць» нашы фонды. Напрыклад, у 2022 годзе ў выдавецтве «Мастацкая літаратура» былі выдадзены «Аповесці і апавяданні» — па даказе дзіцячых бібліятэк.

Шмат твораў Я. Маўра ўключаны ў зборнікі і хрэстаматыі. Сёлета ў Выдавецкім доме «Звязда» з'явіліся «Творы для дадатковага чытання ў 7 класе». Выдавецтва «Вышэйшая школа» выпусціла серыю «Чытай і слухай», у якой да юбілею пісьменніка выйшла кніга Янкі Маўра «Аповесці і апавяданні» з QR-кодам на кожным выданні. Спецыяльны код дапамагае не толькі чытаць, але і слухаць у аўдыяфармаце творы людзям з абмежаванымі магчымасцямі.

Праводзяцца і мерапрыемствы, прысвечаныя Я. Маўру: «Аб вялікай літаратуры для маленькіх», «Дзіцячыя сэрцаў уладар», «Капітан дзіцячых падарожжаў» і інш. У бібліятэках шырока прадстаўлена выставачная дзейнасць па творчасці пісьменніка: «Вялікая сіла фантазіі...», «Чараўнік з краіны маленства», «Мудрэц з душой хлапчука», «Пачынальніку беларускай дзіцячай літаратуры прысвячаецца...», «Беларускі рабінзон», «Дзіцячыя сэрцаў уладар», «Майстар беларускай прыгодніцкай літаратуры» і інш.

З сакавіка ў кінатэатры «Цэнтральны» прайшло мерапрыемства з нагоды Сусветнага дня пісьменніка, цэнтрам увагі якога стаў Янка Маўр — «Капітан дзіцячых падарожжаў». Супрацоўнікі дзіцячых бібліятэкі № 1 распаўялі юным кінагледачам пра лёс і літаратурную дзейнасць творцы, які па праве лічыцца «бацькам» беларускай дзіцячай літаратуры.

«Перагарну старонку і бягу да геаграфічнай карты»

Анастасія Ленская, вучаніца 11 класа Аграднаўскай сярэдняй школы Любанскага раёна:

— Першае маё знаёмства з пісьменнікам выклікала здзіўленне: імя беларускае — Янка, а прозвішча нейкае замежнае — Маўр. Гэта пазней я даведалася, што пад такім псеўданімам друкуе творы Іван Міхайлавіч Фёдараў. Усё сваё жыццё пісьменнік, педагог пісаў для дзяцей, сваімі кнігамі выхоўваў чытача. Асабліва кранае павага творцы да дзяцей, выключная тактоўнасць. Ён быў псіхалагам і добра разумеў дзіцячую душу. Думаю, што ў гэтым дапамагала і праца настаўнікам. Як прызнаваўся сам пісьменнік, ён «чуў біццё чалавечка сэрца».

На мой погляд, быць дзіцячым пісьменнікам вельмі складана. Важна не толькі расказаць цікавую гісторыю, заінтрыгаваць, але і навучыць чытача, прымусяць задумацца. Усё маё дзяцінства прайшло з кнігамі Янкі Маўра. Іх перачытала вялікую колькасць. Перагарну наступную старонку і хуценька бягу да геаграфічнай карты шукаць востраў. Зайздросчу добрай зайздросцю вучням, у якіх выкладаў геаграфію Іван Міхайлавіч, бо ён «як тонкі мастак-акварэліст маляваў вядомыя і невядомыя краіны».

Колькі сябе помню, чытаю кнігі. Ёсць творы, працятаўшы якія ў дзяцінстве, помніш іх усё жыццё. Да такіх адносяцца апавесці і апавяданні Янкі Маўра, якія не страцілі сваёй папулярнасці і праз стагоддзе.

Першасталец Вялікага Княства Літоўскага

Літаратурнае краязнаўства — гэта не проста спецыфічнае адгалінаванне літаратуразнаўства, а найперш дадатковая крыніца інфармавання, папаўнення гуманітарных, літаратурных ведаў у сувязі з вывучэннем малавядомых фактаў, якія тычацца жыцця і творчасці мастака з улікам пэўнай геаграфічнай лакацыі. Разгляд асобы або творчасці пэўнага пісьменніка нашмат выйграе пры звароце да лакальных (рэгіянальных) аспектаў: паданняў, легенд, традыцый таго краю, які стаў крыніцай натхнення, прама або ўскосна паўплываў на выбар мастацкіх прыярытэтаў, на эстэтычныя складнікі твора.

Па сведчанні акадэміка Д. С. Ліхачова, «зразумець літаратуру, не ведаючы месцаў, дзе яна нарадзілася, не менш цяжка, чым зразумець чужую думку, не ведаючы мовы, на якой яна выказана. Ні паэзія, ні літаратура не існуюць самі па сабе: яны вырастаюць на роднай глебе і могуць быць зразумелыя толькі ў сувязі з усёй роднай краінай». Крыніцы, з якіх мастак чэрпае матэрыял для творчасці, знаходзяцца ў стадыі ўзаемапрапанінення, узаемадапаўнення і спрыяюць узбагачэнню мастацкай палітры твора, яго вобразна-метафарычнага ладу, зместава-каштоўнаснай глыбіні. Менавіта даследаванне, раскрыццё адметнасцей пэўнага мясцовасці, краю, дзе жывуць і тварыць пісьменнік, дазваляе канкрэтызаваць, праясніць тыя або іншыя бакі яго біяграфіі, творчасці, спасцігнуць асаблівасці светапогляду і мастацкага стылю, паглыбіцца ў характар творчай індывідуальнасці.

Для ўзнаўлення цэласнага вобраза краю істотнымі з'яўляюцца не толькі мастацкія творы, але і мемуары, дзённіковыя запісы, матэрыялы эпістальнага характару, дарожныя нататкі. Сведчанні пісьменнікаў, краязнаўцаў, нарысістаў, эсэістаў таксама дапаўняюць адно аднаго, спрыяюць пазнанню краю з розных бакоў. Усё гэта істотна ўплывае на якасць літаратурна-краязнаўчай працы, яе навукова-пазнаваўчую каштоўнасць.

Шмат з пералічанага і аднесенага да неабходнага і запатрабаванага складніка літаратурнага краязнаўства творча выкарыстана ў новай кнізе вядомага краязнаўцы і публіцыста Алеся Карлюкевіча «Навагрудчына. Літаратурнае гняздо Беларусі». Кніга адкрывае для чытача магчымасць зрабіць віртуальную вандроўку па старажытным Навагрудскім краі, які стаяў каля вытокаў беларускай дзяржаўнасці, убачыць гісторыка-літаратурны партрэт Навагрудчыны. А ён дастаткова размаіты, багаты на творчыя постаці, на знакамітыя асобы, якія сілкаваліся жыццядайнымі сокамі гэтай слаўтай зямлі, натхніліся

на высокія справы, на духоўнае ўзбагачэнне. У пантэоне дзеячаў, якія тым або іншым чынам спрычыніліся да культурнага поля Навагрудскага краю, — імёны Грыгорыя Цамблака, Фёдара Еўлашоўскага, Іосіфа Вельямін-Ручкага, Міхаіла Слэзкі, Станіслава Незабітоўскага, Яўхіма Храптовіча, Яна Чачота, Антона Глінскага. Але Навагрудак перадусім нязменна атаясамліваецца з жыццёвым і творчым лёсам Адама Міцкевіча — беларуска-польскага пісьменніка, публіцыста, паэта, драматурга, эсэіста, перакладчыка, педагога, прازیаіка. Беручы пад увагу сведчанні берасцейскага міцкевічазнаўца Леаніда Несцерука, аўтар узнаўляе асобныя старонкі жыцця і творчасці вялікага нашага

сцяжыжы, слухна сцвярджаючы, што Навагрудак, Навагрудчына, уражанні дзяцінства, няпросты лёс уласнай сям'і, расчараванні ў юнацкім каханні, фальклорная, этнаграфічная навагрудская памяць, легенды роднага краю — усё гэта стала асновай малых і буйных твораў класіка сусветнай літаратуры. Цікавымі і змястоўнымі ў гэтай сувязі падаюцца развагі Кастуся Цвіркі. А. Карлюкевіч падрабязна ўзнаўляе дэталі адной паездкі, згадваючы ўражанні з вандровак па міцкевічаўскай Навагрудчыне свайго старэйшага калегі, якімі ён падзяліўся ў нарысе «Да ўзгоркаў тых лясных...»

З вядомых літаратараў, якія пакінулі значны след у гісторыі літаратуры і мелі дачыненне да Навагрудскай зямлі, аўтар згадвае імёны Вінцэся Каратынскага, Ядвігіна Ш., Янкі Купалы, Якуба Коласа, Язэпа Драздовіча, Янкі Нёманскага,

Максіма Танка, Валянціна Таўлая, Янкі Брыля, Фёдара Янкоўскага, Уладзіміра Калесніка і інш. Нароўні з добра вядомымі дзеячамі беларускай літаратуры і культуры ў кнізе прадстаўлена шмат імёнаў, якія застаюцца малавядомымі ці наогул невядомымі для сучаснікаў. Чытача, несумненна, зацікавіць асоба Самсона Пярловіча (1923—2001) — чалавека няпростага жыццёвага лёсу, якому давялося шмат перажыць і зздаць як падчас нямецкай акупацыі, так і ў савецкі час. У 1947 годзе ва ўзросце 24 гадоў ён быў арыштаваны і асуджаны на дзевяць гадоў зняволення за верш «Паднімецца крыўда». Па сведчанні

Алега Лойкі, «Цанава проста не мог паверыць, што ў Беларусі змог з'явіцца нейкі там маладзён, што супраць Сталіна верш напісаў, асмельваецца бунтаваць супраць падхалімаў, якія «скуляць пра росквіт жыцця, пра свабоду», не заўважаючы ахвяр беспрычынных расправаў, гвалту над народам, нечуванай крыўды». Прыводзячы на старонках кнігі некалькі вершаў паэта і высока ацэньваючы іх, аўтар называе яго Вялікім Паэтам Навагрудчыны. Сімптаматычным выглядае і той факт, што з Навагрудчынай быў звязаны і лёс ураджэнца Любчы Чэслава Сеньюха, аўтара перакладу паэмы Я. Коласа «Новая зямля» на польскую мову.

Вёска Вераскава Навагрудскага раёна — радзіма філосафа, крытыка, літаратуразнаўца Уладзіміра Міхайлавіча Конана. Аўтар змясціў у кнізе «Баладу Уладзіміра Конана» Віктара Шніпа, які назваў славнага вучонага «Дон Кіхотам з навагрудскай зямлі». У кнізе, дарэчы, прыводзяцца цікавыя дзённіковыя згадкі паэта пра свае вандроўкі на Навагрудчыну.

Уласнае творчае судакрананне з Навагрудкам маецца і ў вядомага прازیаіка, публіцыста, перакладчыка Анатоля Бутэвіча. Гісторыя Навагрудчыны памастацку ўзноўлена ў раманах пісьменніка «Каралева не здраджае каралю, або Каралеўскае шлюбаванне ў Нова-

городку», дзе падаюцца сямейна-жыццёвыя перыпетыі караля польскага і найвышэйшага князя літоўскага Ягайлы, яго шлюб са сваёй зямлячкай Соф'яй Гальшанскай. У раманах «Паміж Княствам і Каронай. Ад Крэва да Кракава» — своеасаблівым дакументальным працягу папярэдняга рамана — прасочваецца лёс і перыпетыі жыцця тагачасных палітычных і дзяржаўных дзеячаў беларускай зямлі. А. Карлюкевіч прыводзіць шмат фрагментаў сваёй гутаркі з вядомымі раманістам, дзе ідзе размова пра прычыны, матывацыі, акалічнасці звароту да гісторыі беларускіх зямель і асобных старонок Вялікага Княства Літоўскага.

Сярод нястомных рупліўцаў, якія робяць славу Навагрудчыне, аўтар згадвае імя вядомага наступнага Міколы Гайбы, аўтара такіх кніг, як «Сэрцу мілая Айчына: вобраз радзімы ў творчасці Адама Міцкевіча», «Могілікі і паханні ў Навагрудку», «Навагрудак: гістарычны нарыс», «Сем вежаў Навагрудка». Ацэньваючы незвычайную маштабнасць зробленага, А. Карлюкевіч слухна адзначае, што дзякуючы руплівасці найперш такіх асоб, як Мікола Гайба, з улікам таго, што яны жылі ў непасрэдна ў мясцінах, гісторыка-асветніцкіх цэнтрах, пра якія пішучы, складваецца красамовны і аб'ектыўны радзімазнаўчы партрэт нашай Айчыны.

Адзначаючы, што літаратурна-краязнаўчыя міцкевічаўскія маршруты ў Навагрудку, на Навагрудчыне пастаянна знаходзяцца ў полі зроку музейшчыкаў, гісторыкаў літаратуры, арганізатараў турыстычна-экскурсійнай працы, аўтар слухна заклікае пашыраць і паглыбляць абсягі гэтай высакароднай справы. На яго думку, для гэтага варта выдаць адмысловыя падарожныя даведнікі, турыстычныя карты з мінімальным суправаджальным тэкстам.

У пасляслоўі да кнігі А. Карлюкевіч, крытычна ставячыся да зробленага і ўсведамляючы ўсю складанасць пошукава-даследчай працы, мяркуе працягнуць свае росшукі, каб выявіць усе постаці і адрасы, так ці іначым звязаныя з навагрудскім літаратурным краязнаўствам, папоўніць краязнаўчую карціну Навагрудчыны. Але і тое, што прапануецца чытачу, уяўляе несумненную цікавасць для тых, хто неабякава да гісторыі свайго краю, гісторыі старажытнай Навагрудскай зямлі.

Валерый МАКСІМОВІЧ

Не верыць немагчыма

Бываюць аўтары, якім верыш. Так у мяне складалася з паэтам Васілём Казачком, чыя творчасць сагравае непадробнымі пачуццямі і перажываннямі, глыбінёй і прыгажосцю, радасцю жыцця і імкненнем, абпіраючыся на маляўнічае слова, несці людзям святло.

Новы зборнік Васіля Андрэвіча пачаў свет сёлета ў выдавецтве «Альгэрнатава». «Я веру!» — сцвяджае аўтар ужо ў назве кнігі, і мы, уважлівыя чытачы, верым разам з ім: у перамогу добра над злом, у шчаслівы лёс для нашай Радзімы і мілагучнай мовы продкаў, у існаванне сапраўднага кахання і непераадоўнай сілы паэтычнага слова.

У зборнік увайшлі вершы 2008—2022 гадоў, і дапаўненнем да іх сталі карціны, напісаныя Васілём Казачком, на каляровых уклеяках. Такой непадробнай любоўю данавакольнага свету вее ад гэтых

выяў! І ў кожным малюнку — любоў да роднай Беларусі, да малой радзімы — Століншчыны, дзе помніць продкаў кожнае дрэва...

Увогуле ж, кніга паэта і мастака складаецца з 7 раздэлаў: «Шануй і барані продкаў карані» (вершы, прывечаныя Радзіме, беларускай мове і няпростаму яе лёсу, веры ў Бога), «Жыццё — кароткае імгненне» (творы, што апісваюць розныя этапы жыццёвага шляху аўтара і людзей, з якімі яму выпадала сутыкненне), «Мелодыі кахання» (у гэты раздзел, сярод іншага, уваходзяць тэксты песень), «Паэзіі чароўная краіна» (роздум над таямніцай творчасці і прывясчэнні любімым класікам — Караткевічу, Багдановічу, Гілевічу, Купалу, Геніюш...), «Прыроды непаўторныя малюнкi» (пейзажная лірыка), «Дванаццаць месяцаў — дванаццаць скарбаў» (паступовае знаёмства з кожным месяцам года; прычым верш, прысвечаны, напрыклад, сакавіку, быў

напісаны ў сакавіку 2022-га, маю — у маі і гэтак далей) і «Грузінскія матывы» (натхненнем для аўтара стала гасцінная Грузія, дзе, аднак, ніколі не будзе так добра, як дома).

Варта акцэнтаваць увагу яшчэ і на звароце паэта да такіх формаў вершаскладання, як санет і трыялет.

У сваіх творах Васіль Казачок закранае самыя зладзённыя праблемы сучаснасці. Ён — сапраўдны патрыёт, заклапочаны будучыняй роднага краю:

*Я гісторыі сваёй не зракуся,
Мову продкаў назаўжды зберагу.
Калі жыць —
то толькі для Беларусі,
А намерці — толькі за Беларусь!*

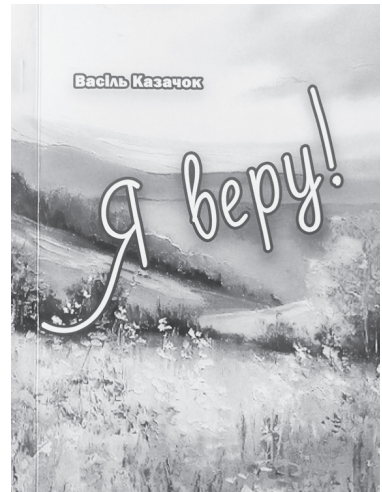
Паэт заклікае нас жыць удумліва, шчыра, па законах сумлення: «Жыццё людское — не нябесны рай, // Але пражыць яго достойна варта» — і падказвае адзіна правільны шлях: «О чалавек, гані прэч Сатану! // Ідзі да Веры ў Храм, ідзі да Бога!»

Не можа не задумвацца паэт і над сваім пакліканнем, над тым, што такое Паэзія. У адным з вершаў ён дае некалькі азначэнняў гэтаму не да канца даследаванаму паняццю. Вось толькі некаторыя з іх: «Паэзія — хлеба скарынка ў дарозе... Паэзія — слова народнага скарбы... Паэзія — шлях з забыцця ў бяссмерце». Хораша і трапна!

А быць паэтам — увогуле справа нялёгка, нават самаахвярна:

*Спазнаўшы ўсе паэзіі сакрэты,
Я вам скажу:
«Сапраўдны той паэт,
Хто цягне ўпарт
на Галгофу свету
Крыж праўды,
каб палешыць гэты свет».*

А як прыгожа і вобразна апісвае Васіль Казачок навакольнае свет — нібы малюе! Калі чытаеш пра яго дождж: «Сумная сімфонія дажджу // Нотай развітальнаю гучыць. //

Каршуном вятрыска наляціць, // Сеючы самоту і нуду», — нібыта адчуваеш кроплі на сваіх руках...

А чаго варта эпітэты «белабуславая» і «белабарозавая»? Хіба можна дакладней і прыгажэй ахарактарызаваць нашу Беларусь?

На заканчэнне дадам толькі адно: калі вы шукаеце сапраўдную паэзію, звярніцеся да новай кнігі Васіля Казачка, не верыць якому проста немагчыма!
Настасся НАРЭЙКА

Генадзь АЎЛАСЕНКА

Пухавічы

Налятае белым пухам
сакавіцкі снег...
Не пазнаць мне Пухавічы:
ці яны, ці не?
Яшчэ ўчора тут вяснова,
сонечна было,
ну, а сёння сцежкі зноўку
снегам замяло.
Хоць і ведаю: расстане
гэты позні снег,
ды па вулачках ступаю,
нібы ў нейкім сне.
Жаўрукі, дзе вашы спевы?
Дзе ж вы, раўчукі?
Толькі ветрыку павевы
чутна ля ракі,
толькі белыя абновы
бачна на дамах...
І здаецца, нібы зноўку
на двары зіма,

Людка СІЛЬНОВА

Мір і Герой

Ветрам поўніца эфір:
Свету так патрэбны мір!

І Зямелька на марозе
Мерзне, як паненка Зося...

Хай яе атуліць футрам
Нехта мужны, нехта мудры,

Ён — Герой, увесь падобны
Да Багоў: высакародны!

Бялее кніга ля акна

Бялее кніга ля акна
Раскрыленаю птушкай...
А вецер вые: «Дзень — мана...»,
Лісты-сардэчкі гушкае
На тонкім веці ліпы —
Зжаўцелай, сном забытай,
Падрыхтаванай да зімы
Прыродаю... Вось так і мы,
Прадстаўнікі эпохі
Кніг друкаваных, крохкіх:
Замерзнем — усім родам —
У плыні лічбы з лёдам?

Бялее кніга ля акна...

Журналісты, афіцэры...

Сказаў, мяне пакінуўшы адну:
«Я — на інфармацыйную вайну!»

Мы абняліся. Трохі настаялі...

зноўку снег і завіруха
(я ад іх адвык)...
Замятае снежным пухам
вёску сакавік.
Ды яму тое ў віну
людзі не паставяць...
Прыйдзе час, і зноў вясну
Пухавічы справяць!

Блонь

Вясна ідзе па Блоні,
а значыць, як заўжды,
у веснавым палоне
і людзі, і сады.
З дарогі з раўчукамі
сыходзіць позні снег,
а неба з жаўрукамі
спявае гімн вясне.
Вясна ідзе па Блоні,
ідзе ва ўсе канцы...
На веснавым улонні
падбел і дзьмухаўцы
чакаюць першых пчолак,
даюць ім першы мёд...
А хутка — час вясёлак,
маланак і грывот,
бо вецер хмары гоніць
і дожджыкі нясе...
Вясна ідзе па Блоні,
па ранішняй расе...
Вясна ў адзенні з кветак
праходзіць праз мяне...
Затым настане лета,
ды хутка праміне...

Адна. Звяла канцы я белай шалі,
Як два крыла... І строгія махры
Так шчыльна — як на полі ваяры! —
Прыціснуліся, роўна пазвісалі
Па двух канцах той вязанае шалі.

І я глядзела, быццам бы здавён
Усё я знала, у лютэрка дзён.

Вялікае... ў рудой драўлянай раме...
«Чакаць цябе — маё накіраванне...»

Мо гэта сум узростава? Ці проста —
Падледжаная ў фільмах... адзінота?

Верш, напісаны восенню
ў метро

У вагоне ехалі тры хлопцы,
У форме хакі тры малоіцы,
Мабільнікі ў руках трымалі
І на дзяўчатак пазіралі...

А я — на іх...

Сабе кажу:
«ТУДЫ! Магчыма, на мяжу.
Каб тут — прылётаў не было.
Каб сонца — кісялём святло
Па дрэвах жоўтых разлівала...
Каб не кранула нас навала
Чужых ідэй, памкненняў хіжых...
А калі што — каб кожны выжыў.
А трэба будзе — стаў героем
Свайей радзімы дарогое...»

Пакуль мой гэты верш пісаўся,
Вагон павольна ў такт ківаўся.

Пухавіччына вясновая

Цыкл вершаў

Дукора

Водарам хвоі, смалістым, лясным,
з бліжняга бору,
госця сустрэне з пачаткам вясны
вёска Дукора.
Нават не вёска, а гарадок,
толькі вясковы.
Вы набывайце тут, ну, хоць разок,
абавязкова!
Шмат незабыўна цікавага тут,
толькі зірніце!
Дукорскі маёнтак, турыстаў маршрут,
не прамініце.
Там вас на брычцы будуць катаць
разам з сябрамі,
а ў перавёрнуты дом завітаць
зможце самі.
Можна прайсці паласу перашкод
(ёсць і такая!)...
Бачыце, колькі розных прыгод
вас там чакае?

Зацітава Слабада

Аб чымсьці таемным шэпча вада
Цітаўкі, вузенькай рэчкі...
Прывітанне, Зацітава Слабада!
У нас з табой сёння сустрэча.
Па вуліцы Цэнтральнай няспешина прайду,
стынюся, на бераг зірну,
дзе Свіслач сваю веснавую ваду
спляўляе ў Беразіну.
У белым святочным адзенні сады,
паўсюдна водар мядовы...

Глядзець сваімі вачыма

1
Стала прасцей мне прадукты купляць
І іншае што з драбніц:
Болей так доўга не трэба стаяць
Ля яркіх высокіх паліц,

Выбар рабіць, і мурашкай сябе
Ў лесе якім уяўляць,
Мучыцца ў чэргах — у душной стайбе,
«Час спажываць» праклінаць...

2
Можна цярыцца падвоіць, патроіць...
Толькі — сумую па Часе Герояў!

Подзвігі іх не звязаны з грашыма:
Карбышаў, Зоя... з радні хто,
магчыма...

Вось я якімі, прызнацца, вачыма
Ў сённяшнім свеце ўсё бачу парою.

Кнігі Быкава

«Айчына ў небажэнец!»
У прыцемках Зімы
Вазьму ў бібліятэцы
Я Быкава тамы.

І, з халадком у сэрцы,
За светлы новы стол
Прысяду... Давядзецца
Перачытаць — усё!

«Круглянскі мост» і «Здраду»,
І «Мёртвым не баліць».

І думка: вась зноўку вярнуцца б сюды
для летняй сустрэчы новай!
Вярнуцца, вуды з сабой захапіць,
палатку ля рэчкі паставіць.
Не з мэтай — рыбы шмат наліць,
а проста здароўе напавіць,
Наплавацца ўдоставаль у летняй вадзе,
бо тут так шмат вадаймаў...
Займець у Зацітавай Слабадзе
сяброў ці проста знаёмых.

Мар'іна Горка

Дым ад вясновых вогнішчаў горкі,
бо смецце з лістотай у іх згарае.
Знаёмцеся: горад Мар'іна Горка!
Вось толькі чаму ў яго назва такая?
Ходзіць легенда пра багацея,
які тут жыву ў былыя часіны.
Моцна хварэў ён, страціў надзею
хоць калі-небудзь вярнуць сабе сілы.
Але, калі яму млосна стала,
калі стагнаў ён у ложку ў хаце,
прыснілася хвораму Боская Маці,
Дзева Марыя, і праіаптала,
каб, як прачнецца, ён крыж і капліцу
на недалёкім узгорку паставіў,
іконы навесіў, пачаў там маліцца
і ў кожнай малітве Усявышняга славіў...
Так і зрабіў ён, калі прачнуўся,
і ў хуткім часе зусім ачуняў.
Зноўку да працы сваёй вярнуўся,
але маліцца не перастаў...
І з тых далёкіх часоў у нагорка
назва з'явілася — Мар'іна Горка.

Пра «вышыню праклятую».
Аповесць, дзе «дажыць»
Патрэбна «да світання».
Намеціць ільях дамоў.
Забываць «У тумане»,
Дзе лес — і страх, і сцоў...

А потым — азірнуцца,
І цішыня звніць...
Здаць кнігі не забыць!
Пайсіці, каб зноў вярнуцца!

Сюды ў бібліятэку,
Да браняполак гэтых,
Калонаў паўрудых:
Спазнаць і «Знак бяды»!

І многа іншых кніг —
Каб сілу ўзяць ад іх!

Абноўка

Новай сукні дзіўны лад.
Іней, попел, шакалад —

Колеры... Купляла
Ў краме да Каляд!

На сваю, на пенсію.
Несла — пела песню...

А зіма — так блізка.
Пад нагамі слізка.

Выдых

Я дзякую табе, жыццё,
Што мне дало радзіму,
І сіл душэўных раскрыццё,
І мірна жыць магчымасць.

***

Ты стаў сніцца радзей мне
У лёгкіх вясновых снах.
Лужынкі абмялелі
Ў сонечных цёпрых дварах.

Гэтак ціўкаюць птушкі,
Як ночанька прабяжыць
І вочы па сне расплюшчу!..
Слухаю — і хочацца жыць.

Жыць — далей, апранацца
У яркія строі вясны,
Летняе мераць плацце,
Сніць нявінныя сны.

Фота Яны Будовіч.

Змітрок МАРОЗАЎ

Пісьменніцкая справа патрабуе вялікай мужнасці,

бо пісьменнік — чалавек, які павінен знайсці ў сабе сілы, каб сказаць «не», калі ўсе іншыя гавораць «так».

Жоржы Амаду, бразільскі пісьменнік

***

Пачатак трэцяга тысячагоддзя. Патаемным зрокам сваёй душы ўдзельваць імкнуцца зазірнуць у будучыню. Што будзе з намі праз дзесяць, дваццаць, пяцьдзясят гадоў, праз век?..

Але чым больш пазнаю свет і сябе ў ім, тым бліжэй да адной высновы: я безнадзейна адстаў ад жыцця — аж на дваццаць вякоў. А магчыма, на цэлую вечнасць...

***

Прыродай кіруе мазгавы апарат чалавека?..

Калі гэта так, то нам пагражае татальная пагібель, як і самой прыродзе. Тэхнакратычная рэвалюцыя, камп'ютарызацыя мазгоў чалавецтва ў геаметрычнай прагрэсіі набліжае нас да глабальнай катастрофы. Выйсце ў адным: спыніцца, засяродзіцца на сабе, кожнаму ўсвядоміць сябе чалавекам, жывой часцінкай сярод мноства мільярдаў жывых арганізмаў на Зямлі.

***

Да дзевятага класа я перачытаў практычна ўсе кнігі, якія знаходзіліся ў нашай Язбоўскай дзесяцігоддзі. Ад Носава да Мапасана.

У раннім дзяцінстве доўгімі зімовымі вечарамі пры бабулінай лучыне чытаў кніжкі Носава, Маўра, беларускія і рускія народныя казкі. Мая бабуля Аніся ў гэты час прала льянную пражу і пад манатоннае гранже самапрадкі спявала песні з мясцовага фальклору. У памяць запалі наступныя радкі: «А я жыта сеяла, сеяла, а я жыта сеяла, сеяла, а я жыта сеяла, брала лён...»

Крыху пазней пры чытаным святле газавай лямпы (газнічкі) перачытаў усёго Гайдара, Жуля Верна, вершы Пушкіна, Багдановіча, Купалы і Коласа. Балазе, маці мая Вера Паўлаўна, якая працавала ў нашай школе настаўніцай матэматыкі (вясцоўцы нараклі яе матэматычкай), не замінала майму чытанню. У яе быў свой занятак. Дахаты са школы маці прыносіла таўшчэзны стос вучнёўскіх сшыткаў і да глыбокай ночы таксама чытала, выпраўляла памылкі, ставіла адпаведныя адзнакі вясковым «матэматыкам».

Дарэчы, у той час у нашай Язбоўскай сярэдняй школе, пачынаючы з восьмага, было па два паралельныя класы. У кожным з іх налічвалася каля сарака вучняў з вялікіх навакольных вёсак Дубы, Калодніца, Харытанцы, Прошыка, Худавы, Лютыя і інш. Мінула дзесяць гадоў, як школу закрылі, бо няма каго вучыць.

Нарэшце, у 1968 годзе, у Язбы панаехала плойма гарадскіх «стаўбэшнікаў» і «лесавікоў» (гэтак нараклі вясцоўцы каманду электрыкаў і брыгаду рабочых раённага лягаса), якія бязлітасна выразалі грыбны Барок за нашай вёскай. Укапалі ў дол усцяж адзінай у вёсцы гразкай вуліцы высачэзныя сасновыя слупы, нацягнулі паміж імі правады і правялі ў кожную хату чаканую «лямпачку Ільіча».

Мініяцюры з натуры

Калі бацькі выключалі электрычнасць і клаліся спаць, я прызвычайна чытаў пры святле жоўта-спелай, як спечаны матуляй блінок, зімовай поўні! Але недарэмна людзі кажуць: «Да пары збан ваду носіць».

Неяк пахавала вёска старога чалавека. Зімовым вечарам бацькі рана ляглі спаць, а я, як звычайна, прымасціўся з кніжкай каля акна, асветленага поўняй. Ужо добра захапіўся чытаннем, як пачуў спалоханы голас маці: «Міцька, няйначай мярцвяк аджыў. Плян, сядзіць каля нашага акна!»

Да мяне падбег бацька, смачна вылаяўся, памянуўшы д'ябла і самога Бога, і з крыкам «я яму зара пакажу мерцвяка» пабег да шафы, дзе вісела тоўстая нямецкая дзяга, на якой бацька не толькі вастрыў лязо брытвы перад галеннем...

Не аднойчы паспытаўшы прычым смак бацькавай дзягі, я сутрунём кінуўся ў ложак і з галавой схаванай пад коўдрай.

Пражыта большая частка адведзенага мне Богам веку. Непрыкметна падраслі ўнукі.

Ды толькі зноў і зноў з невыказнай настальгічнай тугой успамінаю сваё такое далёкае і разам з тым такое дзівоснае, блізкае сэрцу дзяцінства.

*Ах ты поўня, мая поўня, —
Зімавых начэй ліхтар,
Зноў дзяцінства я прыпомніў,
Ночы светлыя. Буквар.
І хлапчук белагаловы
Ля паўночнага акна,
Як малітву, шэпча словы:
«Мама, ластаўка, вясна...»
Спяць бацькі, а над іпакоўняй
Залаціцца жоўты шар...
Ах ты поўня, мая поўня, —
У краіну слоў ліхтар.*

***

І сёння я не магу ўявіць сваё жыццё, сябе самога без кнігі. Магчыма, і сам пакіну сваім нашчадкам нешта добрае з напісанага...

Спадзяюся, што мае наступнікі разбяруцца, што ў маіх кнігах талкавае, а што лішняе. Але як?..

Лячу, як шчаслівы хлапчук, з выдавецтва «Беларусь». У маіх руках даволі важкі стос з кніжкамі для дзяцей малодшага ўзросту. Імкнуся падараваць адзін экзэмпляр сустрэчным: равеснікам — дзядулям і бабулям, маладым бацькам з дзедзьмі, у рэшце рэшт, самім дзецям. Але ў адказ чую адно: «Гэта нам не цікава, не чытаем...»

Не чытаюць дзяды і бабулі, не чытаюць іх дзеці, не чытаюць дзеці дзяцей...

Праўда, мая ўнучка чытае. Інтэрнэт. Крадком ад маці. Ноччу пад коўдрай.

Што будзе з намі далей? Няўжо мы ўсе самохаць робімся (а можа, ужо зрабіліся) добраахвотнымі сляпымі і глухімі вязнямі спакуслівага інтэрнэту і бяскончых жахлівых тэлесяр'ялаў?

***

Хвароба часу — процьма людзей адукаваных (дыпламаваных) і нястача разумных. «Дыпламаваны хам пануе спрэс, ён перасеў з каня на «Мерседэс...» (з вянкі вянкоў санетаў «Апакаліпсіс душы», 1991 г.).

Адсюль суцэльны вэрхал, бясконцыя штурханіна і крывавыя бойкі ў барацьбе за «хлебнае месца», крадзеж і дзяльба нарабаванага, дэфіцыт творчай думкі і сапраўдных творцаў. У выніку — заняпад духоўнасці, культуры, дэградацыя грамадства.

Ці, можа, я памыляюся?..

***

Сапраўдны творца — гэта своеасаблівы барометр, які імгненна рэагуе нават на нязначныя змены, што закранаюць тое ці іншае грамадства, і папярэджае яго сваімі творами аб непазбежных

катаклізмах. Шкада, што тыя перасцярогі даходзяць да людства значна пазней, калі папярэдзіць бяду ўжо немагчыма.

***

Розум мільёнаў людзей, сарыентаваны на стварэнне тэхналагічнага раю, унутрана недасканалы. Таму ў наш час практычна немагчыма прадказаць з'яўленне на Божы свет генія ў літаратуры: Верлена, Пушкіна, Гётэ, Багдановіча...

***

Самыя вялікія максімалісты сярод людзей — дзеці.

***

Лермантаў. Услухайцеся толькі ў гэтае салаўінае прозвішча! Як яно пераліваецца сугуччамі зычных і галосных гукі! Мне чуюцца ў ім Ліра Вечнасці, якой не змоўкнуць ніколі.

І разам з тым Пушкін — кароткае, як выдых, палкае, як жыццё Паэта.

***

Якім бы сучасным ні быў літаратар, позірк яго душы і яго сэрца павінны быць накіраваны ў будучыню. Без гэтага творца з часам змарнее, увогуле забудзецца нават уласнымі нашчадкамі.

***

Калі мяне папракаюць, што жанчыны ў маіх вершах нейкія ветраныя, нібы адарваны ад зямлі, я заўсёды адказваю словамі Аляксандра Блока: «Калі піша мужчына, ён глядзіць на Бога. Калі піша жанчына, яна глядзіць на мужчыну».

***

Толькі паэты замест роднага склону ўжываюць вінавальны.

***

Выхаваннем сябе самога, уласных пачуццяў неабходна займацца кожны дзень, гэтак жа, як і выхаваннем роднага дзіцяці.

***

«Адзінота — стыхія паэта» — радок з верша, напісанага мной шмат гадоў таму. Прачытаўшы яго сёння, не магу з сабой цалкам пагадзіцца. Безумоўна, адзінота падчас творчага ўздыму — з'ява натуральная. Мастаку ў такіх моманты трэба ствараць у суладдзі з самім сабой.

У рэальным жыцці творца, як і кожны зямны чалавек, паратунак ад адзіноты шукае ў паразуменні і дапамозе людзям, для якіх ён стварае свае рэчы. На жаль, у будзённай каламуці творчы асобы спакутаваныя, замардаваныя бытам самотнікі.

Часам здаецца, што значнасць кожнага сапраўднага таленту ў геаметрычнай прагрэсіі вызначаецца памерамі яго адзіноты.

***

Паэзія — гэта жывапіс душы, найвышэйшая форма духоўнай свабоды чалавека.

Калі Беларусь і трымаецца на якіх-небудзь кітах, то адзін з іх, безумоўна, — Паэзія.

***

Малады мастак да бяспамяцтва закахаўся ў замужнюю жанчыну. Тая не адказала ўзаемнасцю, але, тым не менш, ледзь не кожны дзень тэлефанавала мастаку, гадзінамі распавядаючы пра сваю адзіноту, распаляючы пачуцці закаханага.

Гэткая вось «сувязь» працягвалася больш чым год. У рэшце рэшт малады мужчына не стрываў выпрабавання і выпіў жменю таблетак, ад якіх ледзь не аддаў Богу душу.

У сувязі з гэтай меладрамай міжволі прыпамінаецца цікавы гістарычны факт.

У старажытным Кітаі існавала своеасаблівая форма пакарання. Для мастакоў. Вінаватаму дазвалялася рабіць за дзень толькі адзін мазок пэндзлем. Часта здаралася, што небарака не мог стрываць гэткага здэку з сябе і паміраў.

Відаць, выпрабаванне безадказным каханнем — таксама здэк з душы. І тут закаханаму, каб не зламацца, выстаяць, не згубіць сябе як асобу, патрэбна мець не толькі вялікую цяглікасць і мужнасць, але і мудрасць.

А жанчына, што «была і не была» з тым закаханым мастаком, — не асоба, ды, відаць, і не жанчына таксама.

«Кахаць», не кахаючы, горш за злачынства.

***

Кахаць жанчыну — не толькі вялікае шчасце, але і не меншыя душэўныя пакуты. Нездарма яшчэ ў глыбокай старажытнасці мудры Арыстафан пра жанчын сказаў наступнае: «Абысціся без іх гэтак жа цяжка, як і жыць з імі».

***

Шкадую людзей-аднадзёнак. Яны не свецяць.

***

Звычайна пра свабоду творчасці гучней за ўсіх крычаць розныя бездары, графаманы і рыфмаплётчы. Менавіта так адсутнасць таленту яны імкнуцца апраўдаць «дэспатызмам» улад у адносінах да іх творчасці.

Сапраўды ж таленавіты творца пра свабоду творчасці гаварыць не любіць. Спытаецца, чаму?

Па-першае, дзякуючы таленту, творца сапраўды свабодны ў вызначэнні свайго адметнага бачання жыцця і паводзінаў чалавека ў розных жыццёвых праявах, а па-другое, яму проста няма калі губляць дарагі час на недарэчныя тэмы — ствараць трэба!

***

Розум бачыць далей, чым вока, бо ён сляпы.

***

Падслухаць галасы продкаў, занатаваць з дапамогай мастацкага слова іх запаветы, убачыць абрысы будучыні, намацаць сцяжынку да лепшага жыцця, імкнуцца зрабіць чалавека лепшым — святы абавязак кожнага сапраўднага паэта. Паэзія не рамяство, а першацвет душы.

***

Творцу, надзеленаму талентам і вялікай працаздольнасцю, не абходзіць і адпаведная ўзнагарода, імя якой — адзінота.

***

Што застаецца рабіць паэту, калі з-за натоўпу не відаць чалавечай асобы?

Выдаўшы шмат кніг, я ўсё часцей схіляюся да адной высновы: станаўленне творцы адбываецца з таго моманту, калі ён пачынае «пісаць у стол».

***

Калі няма глыбокай, аналітычнай, таленавітай крытыкі, — не будзе сапраўднай літаратуры.

***

Пісьменнік усё жыццё піша адну кнігу. Назва ёй — «Кніга жыцця».

***

Ніколі не называў сябе паэтам. Паэт — гэта рамеснік з вобласці мастацтва. Я ж занатоўваў ўражання аб жыцці і часе, у якім жыў сам і мае суайчыннікі. Мяркую, што было б больш дакладна, калі б наступнікі пра мяне казалі: «Быў летапісцам свайго часу».

Тады, у канцы пяцідзясятых гадоў мінулага веку, кніжкам давалі гучныя назвы. І зборнік вершаў Юрася Свірка «Шэпчуцца ліўні» вылучаўся сярод іх: такая лірычная назва і здзіўляла, і прыцягвала ўвагу. Хто ён, паэт з такім голасам? Адкуль родам? Дзе жыве і працуе?

і сяло». Любоў у яго не абстрактная, а зямная: да чалавека, да птаха, да дрэва. А праз іх ужо ў цэлым да людзей, да прыроды, да Радзімы. У кніжках няма лірычнага героя, усюды ён сам, аўтар: у кожным вершы б'ецца яго сэрца, трапеча яго душа, гучыць яго голас — спакойны, радасны, сумны.

спавядальны радок: «Хвайнякі мяне не пазнаюць...» Для старых дрэў тут, на радзіме, ён свой — помняць яго з дзяцінства. А для маладзенькіх хвоек, ялінак, бярозак ён ужо госць, які прыехаў з горада грыбы збіраць. І паэт нібыта каецца, без віны вінаваты, і перад землякамі, і перад птахамі, і перад дрэвамі.

З аўтабіяграфіі Юрася Свірка: «Калі б патрабавалася адказаць, якія вершы любіш, зазначыў бы: выпакутаваныя, сціслыя, спакойныя. Мне здаецца, калі паэт свядома піша гучныя радкі, то ён думае, што ўсе глухаватыя і яму трэба крычаць. Не люблю вершаў-галаваломак з прэтэнзіяй на

Шэпчуцца ліўні

Як быццам само неба нашаптала яму назву першай кніжкі.

Не адзін дзень, не адну ноч, пэўна, слухаў ён каля расчыненага акна музыку ліўня — ціхую і пяшчотную, як спеў каханай, каб так, у двух словах, перадаць і настрой душы, і рытмічны пульс сэрца і голасу.

Не ў кнізе і не ў часопісе, а ў насценнай студэнцкай газеце ўпершыню прачытаў я верш Юрася Свірка — пра байца-франтавіка з блакітнымі вачыма. Ён загінуў, а ў свеце, захмараным і задымленым вайною, стала болей блакіту. Лірычны верш на такую сур'езную тэму адразу запаў у памяць. Тады я, студэнт-першакурснік, і падумаць не мог, што мы пасябруем — разам будзем працаваць на Рэспубліканскім радыё, ездзіць на сустрэчы з чытачамі, дарыць аднаму свае новыя кнігі.

На радыё, у літаратурнай рэдакцыі, плённа працавалі сябры-аднадумцы: Анатоль Залеўскі, Юрась Свірка, Валлянцін Мыслівец, Казімір Камейша. Не ў кожнай вёсцы была школа, бібліятэка. І літаратурна-мастацкія часопісы «Полымя», «Маладосць», «Нёман» не ўсюды даходзілі да чытачоў. А радыё гаварыла, бадай, у кожнай хаце. Уключай — і слухай новыя творы беларускіх пісьменнікаў: вершы, аповяданні, п'есы, нарысы. Радыёчасопіс «Паэзія» выходзіў у эфір, можна сказаць, мільённым тыражом. І галоўным рэдактарам яго доўгія гады быў ён, Юрась Свірка.

Нарадзіўся Юрась Свірка 6 мая 1933 года на Бягомльшчыне, у вёсцы Маргавіца. Сям'я была вялікая — восем дзяцей. Бацька Мікалай Іванавіч — інвалід, удзельнік Грамадзянскай вайны. Маці, Акуліна Пятроўна, свету белага не бачыла за работаю: накарміць і адзець такую сям'ю было нялёгка. Душу адводзіла, спяваючы над калыскаю, за пражаю, на лавачцы каля весніц — з вясковымі

З гэса паэта Казіміра Камейшы: «Не часта паэты трымаюцца адной нейкай тэмы, ён жа часцей за ўсё спываў пра родны лес, пра сваю лясную Бягомльшчыну. Акордамі ў яго вершах перахлістваюцца і шчырае замілаванне непаўторным лясным харавом, і той цяжкі боль, які несла нашаму краю бязлітасная вайна. Ён сказаў аднойчы:

«Я — атожылак долі сялянскай». Яго лясное паходжанне не дазваляла шукаць нейкія іншыя параўнанні для сваёй паэтычнай асобы. Менавіта атожылак, жылісты, гнуткі, але не зломісты росток роднага дрэва, які добра адчувае і карані сваіх бацькоў, і родную глебу, і ўсё, што вышэй яе, да самага неба. Атожылак, скіраваны да жыцця. Гэтак жа і словы, як той атожылак, песціў, гадаваў ён у сваіх вершах, пакуль не разрасліся яны ў карэністую і кроністую баравіну».

Паэт і сам прызнаецца ў аўтабіяграфіі, што найлепшыя вершы напісаў дома, у сваёй Маргавіцы. Радкі наплывалі і тады, калі касіў сена ў лузе, і тады, калі хадзіў па грыбных баравінах, і тады, калі слухаў успаміны старэйшых пра ваеннае ліхалецце.

Чародка галубоў
У небе не знікае —
Нібы лістоўкі зноў
Над партызанскім краем.

Гэта і пра яго, Юрася Свірку, думаў народны паэт Беларусі Ніл Гілевіч, калі пісаў прадмову да трохтомнай «Анталогіі беларускай паэзіі»: «Не толькі памяццю сэрца, але і асабліва святаўспрымання гэтыя паэты засталіся навечна прывязаны да перажытага ў падлеткавым або ў дзіцячым узросце. Трывожны водсвет ваенных пажараў так і не пагас у іх радках, чаму б яны ні прысвячаліся».

Разам смуткавалі мы, праводзячы ў апошні шлях пісьменнікаў — старэйшых, ветэранаў вайны і маладых, нашых сяброў. Памятаю, нека паля пацінак Юрась Мікалаевіч сказаў: «Хлопцы, калі хто-небудзь з нас цяжка захварэе, мы скінемся па гадку — і хворы ачунае, вернецца з бальніцы. Будзем і далей працаваць разам, спрыяць адзін аднаму». У гэтым паэтычным пажаданні — увесь чалавек, яго душа, яго жыццёвае крэда.

Праца, сямейныя клопаты ўсё радзей адпускалі з Мінска. Шчыміць у вершы

І ціхая, светлая журба ў вершах кранае мацней, чым гучныя словы клятвы.

Можна і ўсміхнуцца. Аднаго разу я прагаварыўся, што мой вясковы равеснік з лясных дрэў ведае толькі бярозу і елку. У бярозы — белы ствол, а елка сама прыходзіць да яго ў госці на Новы год. Юрась Мікалаевіч здзіўляўся, не паверыў: «А ясень, граб, асіна?» —

«Для яго гэта — цёмны лес», — скаламбурываў я. І папрасіў, каб ён падпісаў для майго земляка сваю «Баравіну». Няхай хоць так, праз кніжку, пазнаёміцца з дрэвамі, якія растуць у лесе.

Акварэльна-чыстыя вершы прысвечаны вернай спадарожніцы жыцця — каханай, жонцы, маці, бабулі. І ціха журбоцяцца, плачуць яны, лірычныя радкі, над яе магілаю, у пазнейшых успамінах. Час ідзе, за годам год мінае, але «не ўсё ў душы перабалела». Сумна ўсміхаўся, прыгадваючы, як малая дачушка некалі раўнавала: «Мамы не аддам. Яна мая. Не лезь у наш пакой». Смуткуе з паэтам сама прырода: стала меней святла на зямлі.

Вершы для дзяцей час ад часу друкаваліся ў часопісах «Бярозка» і «Вясёлка», у калектыўных зборніках. І назву для сваёй дзіцячай кніжкі Юрась Свірка, пэўна, у лесе падгледзеў, прыдумаў — вобразную, казачна-загадкавую: «Гарачы стажок». Не з травы, высушанай на сонцы, ён, гэты стажок, а мурашыны. Так варушацца, так мітусяцца працавітыя мурашы, што іх стажок сапраўды аж кіпіць, здаецца, як вада ў катле. Дзеці прыбралі ў хаце, разам з бацькам падарылі маме кветкі, і яна расцвіла ўся, як памаладзела. З усмешкай кажа тата: «Падарылі маме свята!» Паэт і сам дарыў вучням і настаўнікам свята, чытаючы ў школе такія светлыя вершы.

Агучаныя і расквечаныя родным словам, шумяць у вершах лясы, звяняць крыніцы, залацяцца жытнёвыя нівы, зелянеюць мурожныя лугі. Паэт вырас сярод людзей, якія размаўлялі, спявалі, маліліся Богу на роднай мове. І яго навучылі гаварыць і думаць на гэтай мове. І ён дзячыць ім, сваім сучаснікам, новымі кнігамі. І да нашчадкаў звяртаецца, каб не забывалі:

У нас сваіх хапае слоў
Крамяных, росных, васільковых —
Ад мурагу і ад лясоў,
Ад светлых высяў жаўруковых.

глыбакадумнасць, не люблю вершаў без жыццёвай асновы і лёсу. Пераканаўся, што лепш пісаць па гарачых слядах паэтычнай задумы. Накіды, пакінутыя ў запіснай кніжцы, з часам астываюць. І немагчыма двойчы прымусіць сваю душу вяртацца да першапачатковага настрою і хвалявання».

«Біяграфія памяці» — так назваў Юрась Свірка адну з кніг. Жыццё сваё і жыццё сучаснікаў, людзей розных пакаленняў, стала біяграфіяй яго памяці. З часам і лёс продкаў праясняецца, таксама западае ў памяць. Шырээ тэматычны абсяг, глыбее паэтычны летапіс у кнігах «Вечнасць», «Баравіна», «Крэўнасць», «Люблю і веру», «Памятная вярста», «Паўшар'е блакіту»... За лёсам роднай Маргавіцы, за лёсам роднага Бягомля бачацца іншыя вёскі і гарады. Верш да верша, кніга да кнігі — і паўстае перад вачыма ўся наша Беларусь. Прыгожая. Працавітая. Гераічная.

Я шчаслівы,
Што сонца тваё, Беларусь, сагравае,
Што жыву на зямлі
Не скаронай ніколі, нікім.
І не першы, відаць,
Я матуляй цябе называю
І хацу,
Каб назвала ты сынам сваім.

Шчырае і красамоўнае яно, гэтае прызнанне з кнігі «Узаемнасць», за якую паэт атрымаў Літаратурную прэмію імя Аркадзя Куляшова.

За гады творчай працы на радыё і ў рэдакцыі газеты «Літаратура і мастацтва» Юрась Свірка стаў малодшым сябрам старэйшых пісьменнікаў і настаўнікам многіх пачаткоўцаў, аўтараў першых кніжак. Ён гатовы быў падзяліцца апошнім, а сам ніколі не скардзіўся на жыццё, не прасіў дапамогі. Крылатым стала яго выслоўе: «Перажывай моўчкі». І ў вечнасць сышоў ціха, без сведак, на дачы. Нас, сваіх сяброў і чытачоў, сабраў, каб развітацца, у дзень пахавання.

Я ўспомніў яго даўняе пажаданне. І не напісаў паволі, рыфмуючы радкі, а проста выдыхнуў свой жалобны санет.

Нясу за крыжам твой жывы партрэт,
Жалобнай стужкай коса перавіты.
А ты не бачыш нас, жалобнай світы,
Нібыта вершы думаеш, паэт.
Увайшоў і жыццё, і родны свет,
Пайшоў ад сосен баравых, ад жыта,
Ад свят скупых, ад шэрых будняў быту —
Ніхто не кіне злога слова ўслед.

З маленства даражыў зямной праіскай.
На развітанне не ўсміхнуўся блізіку,
Сябрам не змог здальне падаць руку.
Каб зналі, што дыхне магіла склепам,
Мы скінуліся б, дружа, па гадку —
І жыў бы ты яшчэ пад светлым небам.

Добра, калі ўспамінаюць цябе жывыя — сучаснікі і нашчадкі. Іх памяць — як святая малітва, як імянная свечка ў храме, каб не сірацілася душа ў вечнасці. Водсвет яе кладзецца і на вершы, напісаныя ў розныя гады жыцця. Я бяру ў рукі кніжку з сяброўскім аўтаграфам, чытаю лірычныя радкі. І думаю пра яго, Юрася Мікалаевіча, як пра жывога: стаіць недзе каля расчыненага акна, слухае, як шэпчацца начны лівень.

Мікола МАЛЯЎКА

жанчынамі. І голас быў, і народныя песні не забываліся з часам. Так, з песняю, і век пражыла, цешачы дзяцей, меншага, Юрася, найболей. Пасля ён шкадаваў, што не запісаў матчынага голасу на плёнку.

Уяўляю магільны зляжалы грудок.
Май жыццю дорыць гукі і сокі.
Спеў матулі майі трапяткім жаўруком
Прастае ў блакіце высокім.

Бягомльшчына — партызанскі край. У час варожага блакады людзі хаваліся ў лесе, на балотах, жылі ў буданах і зямлянках. Хлапчуком перажыў усё гэта і Юрась Свірка, потым доўга хварэў, лячыўся. У паэтычных радках — дакументальная дакладнасць: «Вайна ўсе забавы перакрэсліла, спаліла і маленства,

Імкненне разважаць

Абласны семінар прозы і драматургіі адбыўся на базе аддзела літаратуры па мастацтве Гомельскай абласной універсальнай бібліятэкі імя У. І. Леніна. Яго ўдзельнікамі сталі члены абласнога аддзялення СПБ, новага творчага фарміравання «Слова» пры аддзяленні, прадстаўнікі раённых літаратурных аб'яднанняў і клубаў, аматары мастацкай творчасці і зацікаўленыя чытачы. Тэматычная праграма форуму прадуладжвала знаёмства як з тэарэтычнымі звесткамі і даследаваннямі, так і са шматлікімі рэцэнзіямі, водгукамі на новыя мастацкія творы і кнігі, якія выйшлі з друку апошнім часам.

Кіраўнік літаб'яднання «Слова» Уладзімір Гаўрыловіч акцэнтаваў увагу на навінках прозы. Ён падкрэсліў, што значныя набыткі тут маюць гомельскія літаратары: у галіне актыўна і паспяхова працуюць аўтары, якія пішуць як для дарослых, так і для дзяцей. Вельмі важна, каб кнігі не залежаліся ў кнігарнях, а былі набыты, заўважаны і, безумоўна, прынеслі карысць пазнання, адкрыцця і асалоду. Семінар прозы, на думку выступаўшых, якраз і імкнецца дапамагчы высокамастацкай кнізе наблізіцца да чытача. Уладзімір Гаўрыловіч таксама запрасіў удзельнічаць у рэспубліканскім конкурсе на найлепшую рэцэнзію «Мастацтва разважаць».

Выступае Мікалай Дзямчыхін.

Пасля грунтоўнага інфармацыйна-тэарэтычнага даследавання-паведамлення аб усіх жанрах прозы, зробленага кіраўніком семінара, прэзідэнтам і мастацтвазнаўцам, членам СПБ Алегам Ананьевым, у цэнтры

ўвагі форуму былі новыя мастацкія творы, прысвечаныя падзеям Вялікай Айчыннай вайны і падлеткам таго няпростага часу. Як зазначыў ганаровы член Саюза пісьменнікаў Беларусі Міхась Болсун, гомельскі прэзідэнт Мікалай Дзямчыхін у апавесці «Кропка расы» (кніга выйшла ў выдавецтве «Барк») стварыў шэраг вобразу сапраўдных юных і дарослых патрыётаў, якія дзейнічалі на Гомельшчыне ў пачатку вайны. З любоўю аўтар піша пра падлеткаў, якія, рызыкуючы ўласным жыццём, дапамагалі дарослым набліжаць Перамогу.

На думку Уладзіміра Гаўрыловіча, які прааналізаваў кнігу прозы Ізяслава Катлярова «Уцёкі з дзяцінства», пісьменнік вельмі тонка адчувае чалавечую душу, і дзіцячую асабліва. У ёй светлагорскі майстар слова знаёміць чытача са сваім горкім дзяцінствам, паказвае, як паступова адбываецца станаўленне юнага героя як асобы. «Уцёкі з дзяцінства» — кранальны і праўдзівы твор пра дзіцяцую вайну ў пасляваенны час. Неабходна, каб раман чыталі дзеці, моладзь, дарослыя і разумелі: вайна — самая страшная, бесчалавечная з'ява. На семінары Уладзімір Гаўрыловіч невыпадкова вызначыў задачу для сябе і калег: «Пісаць пра былое, калі сапраўды дорага ўсё сваё, агульнанароднае. Сучасныя беларускія літаратары, ствараючы годныя мастацкія творы, працягваюць найлепшыя традыцыі папярэднікаў і выходзяць сапраўдных патрыётаў сваёй Бацькаўшчыны».

Сучасныя тэмы, займальныя сюжэты, неардынарныя жыццёвыя сітуацыі, шчырыя пачуцці герояў як уласных твораў, так і перакладзеных вызначаюць новую кнігу прозы Міхася Слівы «Птушка шчасця». Вядомы гумарыст і сатырык Міхась Сліва, на думку ўдзельнікаў творчага семінара (водгук таксама У. Гаўрыловіча), у апавесці, навела ды мініяцюрах «растрывожае», высакародзіць душу, будзіць думкі і эмоцыі чытачоў, таму кніга наўрад ці заляжыцца на кніжных паліцах.

Як падкрэсліла член Саюза пісьменнікаў Беларусі, паэтэса і прэзідэнт Галіна Рагавая, у новым зборніку апавяданняў «Горкі шакалад» аўтар-гамельчанка Галіна Гузянкова (празаік, кіраўнік гомсельмашаўскага літаб'яднання «Крыніцы». — **Заўв. аўт.**) проста і даходліва распавядае пра сучаснае жыццё звычайных людзей. Падкрэслівае, што ў чалавека заўсёды знойдзецца сілы не скарыцца неспрыяльным абставінам, бо ў гэтым яму дапамогуць не толькі мужнасць і вытрымка, але і дабрыня, а часам нават і ўменне на ўсё паглядзець з гумарам.

Так, дарэчы, зрабіла і прэзідэнт Раіса Дзейкун, чарговая кніжка якой, на думку рэцэнзента, члена Саюза пісьменнікаў Беларусі Ганны Атрошчанкі, поўная

Падчас сямінара.

іскрамётнага народнага гумару. І назва новага выдання па-свойму асабліва: «Сэлфі, рэлфі і... балота». Гумар, як падкрэслена, — своеасаблівы вітамін, які дапамагае перажыць розныя выпрабаванні, непрыемнасці. І ў пісьменніцы атрымалася шчыра парадаваць чытача.

Асаблівую ўвагу на творчым семінары ўдзялілі творчасці сучаснага маладога аўтара Яніны Корбут. Яе новыя кнігі — іранічныя дэтэктывы, напісаныя па-руску і выдадзеныя ў маскоўскім выдавецтве «ЭКСМО» («Скелет в расцвете сил», «Три папы, красавица и чудовище», «Наследники по кривой. Приватный танец для темной лошади»), выклікалі не толькі шчырую зацікаўленасць, але і ўзаемакарысную для аўтара і ўдзельнікаў семінара творчую дыскусію. Рэцэнзентамі твораў выступілі рэжысёр, драматург, артыст тэатра і кіно, член Саюза пісьменнікаў Беларусі Аляксей Бычкоў, пісьменнік і мастацтвазнаўца Алег Ананьеў, прэзідэнт Ева Дударга. На гомельскай зямлі з'явіўся яшчэ адзін таленавіты прэзідэнт. Удзельнікі семінара аднагалосна падтрымалі кандыдатуру пісьменніцы — прынялі ў абласное літаб'яднанне «Слова», а таксама рэкамендавалі Савету абласнога аддзялення СПБ разгледзець яе творчасць з мэтай прыёму ў прафесійную пісьменніцкую арганізацыю.

Завяршыўся семінар прозы і драматургіі абмеркаваннем праграмы наступнага форуму: у чэрвені ў цэнтры ўвагі літаратарзнаўцаў, крытыкаў, пісьменнікаў і чытачоў Гомельшчыны будзе новыя мастацкія творы некаторых аўтараў, а таксама зроблены творчы аналіз і дадзена ацэнка новаму зборніку беларускай прозы і публіцыстыкі «Подых часу».

Мікалай ПРЫПЯЦКІ
Фота даслана аўтарам

«Зоры» і «галасы» над Нёманам

Адбыліся чарговыя мерапрыемствы ў межах ініцыяванага Гродзенскім абласным аддзяленнем СПБ краязнаўча-асветніцкага праекта «Літаратурны Рэгіён-фэст». Яго мэты — прадэманстраваць палітру літаратурнага жыцця Прынямання, якую складаюць разнастайныя літаб'яднанні, падкрэсліць ідэю кансалідацыі творчай грамадскасці на прыкладзе плённай стваральнай працы аўтараў-рэгіяналаў.

Так, перад калегамі і аматарамі літаратуры ў зале Гродзенскага абласнога метадычнага цэнтры народнай творчасці выступіў калектыў літаратурнага аб'яднання «Купальскія зоры» з горада Баранавічы. Чаму ў праекце Гродзеншчыны прымае ўдзел літаб'яднанне з Брэсцкай вобласці? Справа ў тым, што суполкай «Купальскія зоры» пры Цэнтральнай бібліятэцы горада Баранавічы імя Валянціна Таўлая кіруе паэтэса Таццяна Яцук, якая нарадзілася на Навагрудчыне. Свой лёс яна звязала з горадам Баранавічы, але ж сувязей з Гродзеншчынай не губляе, з'яўляецца членам Гродзенскай абласной пісьменніцкай арганізацыі. Таму ўдзел у нашым

Пасля выступлення літаратурнага аб'яднання «Купальскія зоры» ў Гродне.

«Літаратурным Рэгіён-фэсце» суполкі з суседняга рэгіёна бачыцца лагічным.

— Літаб'яднанне «Купальскія зоры» — гэта пятнаццаць аўтараў, — распавяла Таццяна Яцук. — Мы пішам вершы, прозу, песні і нават спрабуем сябе ў драматургіі. Большасць аўтараў карыстаецца беларускай мовай. Нашай суполкай выдаецца літаратурны альманах, які таксама мае назву «Купальскія зоры». Сёлета літаб'яднанне будзе адзначаць

сваё 5-годдзе. Зразумела, мы знаходзімся на пачатку творчага шляху.

На Гродзенскай сцэне, акрамя паэтэсы Таццяны Яцук, выступілі спявачка Галіна Бабонава, паэт Юрась Мазалеў, паэтэса, аўтар і выканаўца песень Ірына Мезенцава, паэтэса Наталля Несцярук, спявачка Рэгіна Скіпар, прэзідэнт Таццяна Смаляк, драматург, паэт-артыст Міхаіл Стрыжоў, паэт Аляксей Белы. Госці прадэманстравалі

надзвычай высокі творчы ўзровень і стварылі вельмі цёплую, сяброўскую атмасферу ў зале.

Пазней да гродзенскіх аматараў і знаўцаў прыгожага пісьменства завіталі госці з Астраўца, прадстаўнікі раённага літаратурнага аб'яднання «Астравецкай зямлі галасы»: Ганна Чакур (образкі, прэзідэнт мініяцюры); Капіталіна Пятроўская (паэзія, песні, прыпеўкі); Святлана Еўтушэнка (образкі, прэзідэнт мініяцюры); Людміла Кухарэвіч (паэтэса, аўтар і выканаўца песень); Ванда Радзевіч (вершы, песні); кіраўнік літаб'яднання, член Саюзаў пісьменнікаў Беларусі і Расіі, паэт, публіцыст Аляксандр Марозаў. Сёлета калектыў рыхтуецца адзначыць сваё 15-годдзе. Каля вытокаў творчай суполкі стаіць вядомы ў Беларусі журналіст, публіцыст, прэзідэнт, драматург, член СПБ Ніна Рыбік. Другім кіраўніком літаб'яднання была Таісія Сямёнава. За гэтыя паўтара дзесяцігоддзя аб'яднанне вядучых літаратараў раёна стала згуртаваным калектывам сапраўдных сяброў-аднадумцаў, патрыётаў сваёй малой радзімы і нашай сінявокай Беларусі. Любоў да роднай зямлі — асноўны матыў для творцаў.

Дзмітрый РАДЗІВОНЧЫК
Фота Анатоля АПАНАСЕВІЧА

Майстэрства ўслаўляць жыццё

У маі ў Галерэі мастацтваў Леаніда Шчамялёва прадстаўлены не толькі карціны знакамітага жывапісца, які прайшоў усю Вялікую Айчынную вайну. Музей гісторыі горада Мінска і Беларускі саюз мастакоў сабралі ў адзін выставачны праект работы ўдзельнікаў вайны — выдатных майстроў выяўленчага мастацтва, чые творы ўвайшлі ў скарбніцу культуры айчыннай і не толькі.

Адкрыццё новай выстаўкі адбылося ў рамках святкавання 100-годдзя народнага мастака Беларусі Леаніда Шчамялёва. У галерэі прадстаўлена тэматычная экспазіцыя твораў жывапісу, скульптуры, керамікі мастакоў-франтавікоў. «Вясна Перамогі» — найбольш універсальная, зразумелая і дакладная назва для такога праекта. Гэта погляд не толькі на трагедыю вайны. Большасць сюжэтаў — развагі пра мірны, пасляваенны, час, поўны смутку і надзеі.

Міхаіл Савіцкі «Ранішня цішыня», 2003 г.

Міхаіл Савіцкі, Барыс Аракчэеў, Антон Бархаткоў, Віктар Грамыка, Адольф Гутель, Віктар Гаўрылаў, Пётр Данелія, Яўген Зайцаў, Аляксандр Казлоўскі, Мікалай Кандрацьеў, Абрам Кроль, Павел Масленікаў, Мікалай Назаранка, Мікалай Назарчук, Тарас Паражняк — многія з гэтых аўтараў сталі народнымі мастакамі ці заслужанымі дзеячамі мастацтваў. Іх біяграфіі знаёмыя гледачу, пра ваенныя дарогі гэтыя людзі час ад часу распавядалі — і ў творчасці, і ў жыцці. Аднак ёсць і тыя, пра каго да сёння дайшлі даволі скупя звесткі.

Напрыклад, біяграфія Мікалая Кандрацьева, якую можна знайсці ў адкрытых крыніцах, вельмі сціпла, з указаннем толькі ключавых перыядаў жыцця. У гэтым рэчышчы карысна выстаўка «Вясна Перамогі». Яна мае дакументальны складнік, прапануе дзедацца больш пра таго ці іншага аўтара, які ў свой час падзяліўся ўласнымі ўспамінамі, асабістым бачаннем вайны і пасляваеннага перыяду.

Мікалай Назаранка «Вясна 45-га», 1990 г.

— Пасля знаёмства з падобнымі выстаўкамі перапаўняе хваляванне, — расказала пра свае пачуцці першы намеснік старшыні Беларускага саюза мастакоў Наталля Шаранговіч. — Гэтым разам хацелася б пагаварыць пра мастакоў, чые работы прадстаўлены. Рада, што галерэя сабрала звесткі пра кожнага. Акрамя карцін, мы можам убачыць іх выявы — вельмі шмат пра мастакоў гавораць іх партрэты. Паглядзіце, якія пранізлівыя позіркі... Многіх з мастакоў я помню: яны жылі ў знакамітым доме на Сурганова, 42. Творцы часта сустракаліся, доўга размаўлялі, нешта жыва абмяркоўвалі. Ніколі не баяліся пусіцца ў майстэрню, разважаць пра ўласныя работы, гаварыць пра сваё жыццё. Але паверце, практычна ніхто з іх не любіў расказаць пра вайну. Калі хтосьці і ўспамінаў пра яе, то вельмі скупа, бо гэта быў час болю. Але, мабыць, ніхто так не адчувае жыццё, як той мастак, які зазнаў боль.

Вачыма сведкаў глядач бачыць людзей, якія змагаліся за жыццё, свабоду і зямлю, што зведала безліч выпрабаванняў. Сюжэтныя твораў, якія расказваюць пра трагічныя падзеі, у экспазіцыі няшмат. Большасць — аптымістычныя, лірычныя, жыццесцвярдзальныя. Як эталон — творчасць Леаніда Шчамялёва, які пісаў чалавечае існаванне надзвычай яркімі фарбамі. Ён валодаў рэдкім майстэрствам — услаўляць жыццё, ведаючы і выразна памятаючы, што такое смерць. Уменне адлюстроўваць жыццё як свята вельмі здзіўляла гледачоў. Натуральна, творца бачыў змрок, перажываў гора, але таму і хацеў, каб мастацтва было радасным.

У рамках святкавання юбілею жывапісца Галерэя мастацтваў Леаніда Шчамялёва атрымала падарунак. Падчас адкрыцця выстаўкі «Вясна Перамогі» заслужаны дзеяч мастацтваў Беларусі Віктар Барабанцаў падарыў Музею гісторыі горада Мінска партрэт Леаніда Дзмітрыевіча. Карціну жывапісец стварыў два дзесяці гадоў таму.

Аляксандр Казлоўскі «Вестка пра Перамогі», 1985 г.

— Некалі нашы майстэрні былі побач, і я часта заходзіў да Леаніда Дзмітрыевіча, — адзначыў Віктар Барабанцаў і патлумачыў выбар кампазіцыі: — Мастак заўсёды працаваў стоячы. Я не бачыў, каб ён сядзеў перад мальбертам нават у сталым узросце. Гэтую загартаванасць характару, а таксама прагу да жыцця, любоў да прыгожага ён пранёс праз усе гады.

Убачыць выстаўку «Вясна Перамогі» і новы экспанат Галерэі мастацтваў можна да 4 чэрвеня.

Яўгенія ШЫЦЬКА

Убачанае зблізку і здалёк

Тым часам у Нацыянальным цэнтры сучасных мастацтваў (Някрасава, 3) адкрылася выстаўка «Золак, убачаны здалёк». Яе канцэпцыя падобная да той, што выяўлена ў праекце, пра які мы сёння ўжо вялі гаворку: для паказу адабрана больш за 50 твораў мастакоў — удзельнікаў Вялікай Айчыннай вайны, а таксама жывапіс, графіка, скульптура, прысвечаныя тым трагічным падзеям. Пазнаёміцца з экспанатамі можна да 11 чэрвеня.

мясціны» = «дарога дадому»: тут гаворка пра асаблівы матыў, які прываблівае, сімвал вяртання, уласцівы вялікаму пласту твораў беларускага мастацтва. У кантэксце экспазіцыі на тэму Вялікай Айчыннай вайны ўсё болей чым відавочна — нават улічваючы тое, што на карціне адсутнічаюць персанажы.

Падрабязней пра выстаўку расказвае Алег Ладзісаў, куратар, галоўны захавальнік фонду НЦСМ:

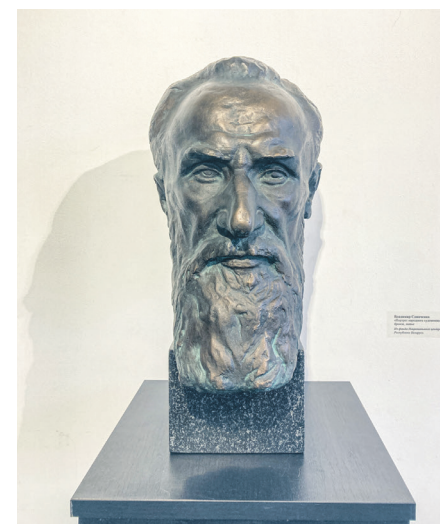
Іосіф Белановіч «Першы снег», 1969 г.

— У экспазіцыі няма выпадковых работ. Не кіраваліся прынцыпам прыгажосці, не імкнуліся зрабіць выстаўку як мага больш прэзентабельнай. Для нас найбольш важнай была тэма.

Напрыклад, Міхаіл Чэпik і Віктар Прадасеня — мастакі, якім у пачатку вайны было па 16 гадоў. Тым не менш яны яе ўдзельнікі. Мы, музейныя супрацоўнікі, на жаль, не ведаем, калі дакладна яны пайшлі ваяваць: не заўсёды маем магчымасць вывучыць архіўныя матэрыялы. Калі папярэдняе пакаленне, набываючы тую ці іншую работу, не зафіксавала легенду, звязаную з ёй, тады, атрымліваецца, работа нямая. Сёння ж мы просім расказаць пра творы, якія паступаюць у калекцыю.

Між тым у фондах НЦСМ няшмат работ, прысвечаных вайне, — усё ж гэта адносна маладая галерэя, тлумачыць Алег Ладзісаў. Сярод іх — сюжэтная карціна «Гады юнацтва майго пакалення» (1994) Валянціна Савіцкага, стрыечнага брата Міхаіла Савіцкага; жывапісны партрэт «Надзея» (1987) Хаіма Ліўшыца; афорт «Партызаны. Белы шлях» (1994) Арлена Кашкурэвіча; скульптура «Жураўліны крык» (1989) Уладзіміра Панцялеева... Вартае згадкі палатно Міхаіла Савіцкага «Без вестак зніклыя» (1990), якое размешчана асобна.

Як адзначае Алег Ладзісаў, даўно не дэманстравалася своеасабліва гістарычная карціна «Дыялог» (1989) Леаніда Шчамялёва (адлюстраваны сам аўтар і Анатоль Анікейчык). Звяртае на сябе ўвагу нетыповы твор «Толькі яго нявеста» (1984) Нінэль Шчаснай, які выклікае дыскусію мастацтвазнаўцаў. Прадстаўлены вельмі лаканічныя, спакойныя пейзажы, напрыклад, «Спее жыта» (1983) Аляксандра Казлоўскага. У экспазіцыю ўвайшла

Уладзімір Слінчанка «Партрэт народнага мастака Беларусі Аскара Марыкса», 1964 г.

і цэнтральная частка «Помнікі» з трыпціха «Маё Палессе» (1994), у якой пераплятаюцца некалькі істотных для беларускай гісторыі матываў. Аўтар Уладзімір Гардзеенка, заслужаны дзеяч мастацтваў Беларусі, 4 мая пайшоў з жыцця...

Р. S. Да 6 чэрвеня НЦСМ запрашае школьнікаў 3—8 класаў наведаць музейна-педагагічныя заняткі «Жывая памяць аб вайне», распрацаваныя на аснове тэматычнай экспазіцыі. Навуковыя супрацоўнікі, апроч іншага, раскажуць гісторыю жыцця народнага мастака, Героя Беларусі Міхаіла Савіцкага.

Яўгенія ШЫЦЬКА, фота аўтара

Пётр Крахалёў «Сонечныя зайчыкі», 1963 г.

Назву выстаўкі «Золак, убачаны здалёк» дала аднайменная аповесць Янкі Брыля. У ёй народны пісьменнік БССР, апроч іншага, расказвае пра гвалт і яго наступствы, а таксама пра надзею, тэма якой уласціва любому антываеннаму твору літаратуры і мастацтва.

У афішы выкарыстана карціна Віктара Вярсоцкага «У родныя мясціны» (1991). Аўтар — заслужаны настаўнік БССР, заслужаны дзеяч культуры Польшчы. Кавалер 13 ордэнаў і медалёў. Трапіў на фронт у 1944 годзе, у 21 год стаў камандзірам мінамётнай роты. Пасля ўбачанага і перажытага работ на тэму вайны амаль не ствараў. Але адзначаў, што менавіта вайна абвастрала зрок і пачуцці, навучыла даражыць кожнай праявай спакойнага жыцця прыроды, быў упэўнены, што пейзажыст змагаецца за мір, бо славіць зямлю... А ў лірычным пейзажы «У родныя мясціны» захапляе панарамы: дарога і світанне, якое ўгадваецца. «У родныя

Фота БелТА.

Аляксандр Анісімаў.

Як гучыць вясна?

Што ні кажы, а вясна — час аптымізму, якога многім па жыцці можа не ставаць. Для кагосьці гэта ўласцівасць чужая, а нехта імкнецца зараджацца аптымізмам, шукаючы яго ў тым ліку ў творах мастацтва, якія валодаюць асаблівай энергетыкай, а значыць, суцяшаюць, падтрымліваюць і надаюць сіл у самыя змрочныя часы.

лаўрэат міжнародных конкурсаў Равіль Іслямаў. У распараджэнні музыканта была скрыпка Джузэпэ Гварнеры «дэль Джэзу» 1735 года, якая належыць Дому музыкі.

У другім, больш працяглым, аддзяленні канцэрта гучала музыка Людвіга ван Бетховена, а менавіта сцена і арыя Ланоры з оперы «Фідэлія». Гэта адзіная опера кампазітара і адна з самых значных з'яў у музычна-драматычным мастацтве XIX стагоддзя. Цікава, што сюжэт запазычаны з яшчэ адной оперы, аўтар якой — французскі кампазітар П'ер Гаво. Твор «Леанора, або Сямейнае каханне» быў напісаны на лібрэта Жана-Нікаля Буі, французскага пісьменніка, драматурга і лібрэтыста. Даследчыкі лічаць, што ў аснове оперы — сапраўдная гісторыя: подзвіг адважнай і адданай Леаноры, якая імкнулася ўратаваць каханага, палітычнага вязня, ад гібелі, што яму пагражала. «Фідэлія» — гераічная опера, таму яе музыка адрозніваецца ўзвышанасцю, напружаннем, драматызмам. Саліравала падчас канцэрта запрошаная артыстка Дзяржаўнага акадэмічнага

сімфанічнага аркестра Ірына Крыкунова (сапрана). Спявачка выконвае оперны сапранавы рэпертуар на вядучых сценах Еўропы.

Фінальны акорд канцэрта «Час слухаць вясну» — Фантазія для сімфанічнага аркестра, хору і фартэпіяна Бетховена. Да сімфанічнага аркестра далучыліся аркестр і хор Беларускай дзяржаўнай акадэміі музыкі і Акадэмічны хор Белтэлерадыёкампаніі. Салістам выступілі мастацкі

кіраўнік Беларускай дзяржаўнай філармоніі, прафесар Беларускай акадэміі музыкі Юры Гільдзюк.

Што тычыцца Фантазіі, саліст пачынае сваю партыю без суправаджэння аркестра. Далей паступова ўключаецца аркестр і потым хор. Ёсць у творы і лёгкі вясновы матыў, які апыраджае тэму радасці ў фінале знакамітай дзевятай сімфоніі. Увогуле, Фантазія для сімфанічнага аркестра, хору і фартэпіяна вельмі празрыстая і лёгкая... Але ўступленне вакалістаў магільным чынам мяняе настрой, схіляе да захопленасці, узнесласці. Хор усаўляе мастацтва і творцу.

Яўгенія ШЫЦЬКА

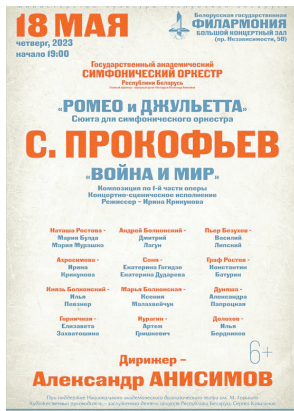
Гармонія класікі і адкрыццяў

А фестываль музыкі «Мінская вясна» працягвае знаёміць меламанаў са знакамітымі шэдэўрамі, новым працыманнем класікі і рознымі эксперыментамі. Звернем увагу на некаторыя анонсы і нагадаем, што, акрамя мерапрыемстваў форуму, у Беларускай дзяржаўнай філармоніі рыхтуецца шмат іншых вартых увагі канцэртаў. Пра найбольш гучныя падзеі — у нашым дайджэсце.

Так, сёння ў Вялікай зале Беларускай дзяржаўнай філармоніі адзіны ў Беларусі аркестр саксафонаў «BEL-SAXO» прадставіць новую праграму «Танец для саксафона». Саксафаністы розных пакаленняў — прафесійныя музыканты, студэнты і навучэнцы розных устаноў адукацыі краіны — выканаюць творы кампазітараў розных пакаленняў і кірункаў. Мэта — папулярызаваць мастацтва ігры

міжнародных і рэспубліканскіх конкурсаў, выкладчык, аранжыроўшчык, удзельнік квартэта саксафаністаў «SAXAS».

У канцэртнай праграме «Танец для саксафона» прагучаць сачыненні такіх майстроў, як Эмануэль Шабрэе, Франсіс Пуленк, Пётр Чайкоўскі, Арам Хачатуран, Раберта Малінеці, Эрык Уітакер, Аляксандр Літвіноўскі...

Рэжысёрам канцэртна-сцэнічнага выканання выступае Ірына Крыкунова. Вядома, што ў імпрэзе прымуць удзел спевакі-акцёры, равеснікі герояў рамана, оперы. Таму ў філармоніі загадзя дзюкуюць пастаноўчанай частцы Нацыянальнага акадэмічнага драматычнага тэатра імя М. Горкага.

Юбілейны канцэрт «Віват, прафесар!» піяніста, мастацкага кіраўніка Беларускай дзяржаўнай філармоніі, заслужанага артыста Беларусі, прафесара Юрыя Гільдзюка запланаваны 19 мая. Юры Мікалаевіч — ініцыятар арганізацыі шматлікіх нацыянальных і міжнародных фестываляў, конкурсаў, аглядаў (сярод якіх — аўтарскія праекты «Беларуская музычная восень» і тая ж «Мінская вясна»). «Свой творчы юбілей Юры Гільдзюк сустракае на сцэне як удзельнік вялікага святочнага

піяністы Алена Лузан, Юлія Архангельская, Аляксандр Паллякоў, Арцём і Марына Шаплыкі, Аляксандр Данілаў, Алена Навуменка, Анастасія Аляксейчык, Аляксандра Паўлюкавец, Анастасія Піута. Запрошаныя госці канцэрта — Кацярына Мішчанчук (скрыпка), Алеся Тарасенка (скрыпка), Алена Прановіч (альт), Мікіта Кравец (віяланчэль), Яўген Мікляеў (віяланчэль), Віталь Карабухін (валторна). Вядучай канцэрта выступіць культуролаг, вядучая Белтэлерадыёкампаніі Ганна Панцялеева.

23 мая ў Вялікую канцэртную залу запрашаюць на канцэрт з удзелам Рубіна Абдуліна, народнага артыста Расіі, знакамітага арганіста, піяніста, загадчыка кафедры аргана і клавесіна Маскоўскай дзяржаўнай кансерваторыі імя П. І. Чайкоўскага, прафесара. У першым аддзяленні праграмы з цыкла канцэртаў «Шэдэўры сусветнага арганнага мастацтва» прагучыць музыка Іагана Себасцьяна Баха, а падчас другога аддзялення слухачы пачуюць творы Сэзара Франка. Музыказнаўцам выступае

кандыдат мастацтвазнаўства Вольга Савіцкая.

Завяршэннем «Мінскай вясны», а таксама юбілейнага, 55-га, сезона Дзяржаўнага камернага аркестра стане імпрэза 24 мая ў Вялікай зале філармоніі. Для гэтага канцэрта (ён, дарэчы, трэці ў новым абанеменце «Асяроддзе гармоніі класікі і адкрыццяў») галоўны дырыжор аркестра заслужаны артыст Расіі Яўген Бушкоў склаў асаблівую праграму: прагучаць сачыненні Іагана Себасцьяна Баха, Атарына Рэспігі і Эжэн Ізаі. Не абыдзецца без прэм'еры — гэта будзе сюіта для скрыпкі і струннага аркестра «Чырвоная скрыпка» Джона Карыльяна. Яна і дала назву канцэрту.

Амерыканскі кампазітар Джон Карыльян, які сёлета адсвяткаваў 85-годдзе, — аўтар больш як 100 твораў у розных жанрах, уладальнік прэстыжных прэмій, у тым ліку «Оскар» за музыку да фільма «Чырвоная скрыпка». Кампазітар стварае ў шырокім стылявым дыяпазоне і імкнецца да таго, каб яго музыка была даступная і зразумелая любому слухачу.

Яўгенія ШЫЦЬКА

на гэтым музычным інструменце. Заснавальнік гурта, мастацкі кіраўнік і дырыжор — выпускнік Беларускай дзяржаўнай акадэміі музыкі Павел Казак (лаўрэат

канцэрта сярод сяброў і вучняў, поўны новых творчых планаў, яркіх ідэй і энергіі стварэння», — адзначаюць арганізатары.

У канцэрте прымаюць удзел музыканты розных пакаленняў,

Звязаны лёсам

Усевалад Савіч.

кансультантам. А з 1975 года жыла ў Пушкіне ў доме-пансіянаце. Апошні артыкул даследчыца надрукавала ва ўзросце 90 (!) гадоў — у 1976 годзе. Пайшла з жыцця 18 верасня 1982 года на 96-м годзе жыцця... За працоўную, навуковую дзейнасць біёлаг адзначана ордэнамі Леніна і Працоўнага Чырвонага Сцяга, медалямі.

Імёны Усевалада і Лідзіі Савічаў не забыты ў навуковым свеце, у навуковай літаратуры. У іх было шмат вучняў. Яны зрабілі нямала адкрыццяў у брыялогіі і ліхеналогіі. Не лішнім было б аддаць ім даніну повагі і ў Беларусі... Ёсць жа ў Пінску вуліца, якая названа ў гонар палескага паэта і публіцыста, заснавальніка арганізацыі «Дэмакратычнае грамадства» Франца Савіча. Можа, з часам і ў Бабруйску, дзе сёння — тры Лугавыя, тры Шырокія, Кветкавая і іншыя вуліцы і завулкі з сімпатычнымі назвамі, з'явіцца вуліца з невядомым новым пакаленням гараджан прозвішчам у гонар Усевалада Савіча?!

Мікола БЕРЛЕЖ

За 26 кіламетраў ад беларускай граніцы ў Латвіі, на рацэ Даўгаўпілс. І сёння ў ім даволі шмат жыве беларусаў. Болей чым восем працэнтаў з 79 120 (па перапісе 2022 года) жыхароў — беларусы. А так жывуць тут спаконым веку рускія, латышы, палякі... Горад заснаваны ў 1275 годзе. Да 1656-га — Дзінабург. Да 1667-га — Барысаглебаў. А ўжо ў наступныя два стагоддзі, да 1893-га, — Дзінабург. Затым, да 1920-га, — Дзвінск, у 1920—1941 — Даўгаўпілс, у час акупацыі нямецка-фашысцкімі захопнікамі — Дзюнабург. І толькі пасля вызвалення — ізноў Даўгаўпілс.

Быў горад і ў складзе Рэчы Паспалітай, Вялікага Княства Літоўскага. У 1577 годзе паселішча захапілі войскі Івана Грознага і цалкам разбурылі... У выніку першага падзелу Рэчы Паспалітай Дзінабург у 1772 годзе ўвайшоў у склад Дзвінскай правінцыі Пскоўскай губерні Расійскай імперыі. З 1773 да 1776 года — павятовы горад Пскоўскай губерні. З 1776-га — у Полацкай губерні, у 1796—1802 гг. — у Беларускай губерні. З 1802 года — павятовы горад Віцебскай губерні. Так што звязь з Беларуссю ў гэтага паселішча і яго ваколіц звышдастаткова.

24 кастрычніка 1886 года ў Даўгаўпілсе нарадзілася Лідзія Іванаўна Савіч-Любіцкая. Савецкі вучоны-брыёлаг. Брыялогія — раздзел батанікі, які вывучае мохападобныя расліны. Пачатак гэтай галіны батанікі заклаў Яханес Хэдвіг, які і адкрыў рэпрадуктыўную сістэму мхоў (1792 год), склаў адпаведную сістэматыку.

Лідзія вучылася ў Мінскай гімназіі. Пасля выкладала ў жаночай прагімназіі і мужчынскім шасцікласным вучылішчы. Вядома, што ў Мінску, у жаночай

гімназіі, на пачатку XX стагоддзя вучыліся актрысы Вера Пола, Лідзія Ржэцкая, спявачка Ірма Яўнзем, асобы, добра вядомыя ў савецкай культурнай прасторы. Магчыма, што ў кагосьці з іх выкладала і Лідзія Іванаўна... З 1908 года наша зямлячка вучыцца на Вышэйшых жаночых курсах у Пецяўбургу. І ў тым самым годзе ўладкавалася прапаратарам у Камчацкую экспедыцыю. А ў 1912 годзе па ініцыятыве мікалага, батаніка Уладзіміра Андрэевіча Траншэля (1868—1942) і пры садзейнічанні батаніка, фларыста-сістэматыка і батаніка-географа Уладзіміра Лявонавіча Камарова (1869—1945) Лідзія ўладкоўваецца супрацоўніцай Батанічнага музея. У 1913 годзе таксама працуе ў Батанічным садзе... Дарэчы, пройдзе час — і Батанічнаму інстытуту Расійскай акадэміі навук у Санкт-Пецяўбургу нададуць імя У. Л. Камарова...

З 1914 года Лідзія Савіч-Любіцкая пачынае выступаць у друку з рознымі навуковымі і навукова-папулярнымі публікацыямі — па брыялогіі і ліхеналогіі. Ліхеналогія — навука, якая разглядае лішайнікі.

Вывучэнне лішайнікаў грунтуецца на ведах з некалькіх навуковых дысцыплін: мікалогіі, фікалогіі, мікрабіялогіі і батанікі... Даследчыца шмат падарожнічала па Карэліі, рэгіёнах Паўночнага Каўказа, ездзіла ў экспедыцыі ў Крым і розныя рэгіёны Цэнтральнай Расіі. У час Першай сусветнай вайны пачала вывучаць перспектывы выкарыстоўвання сфагнуму для перавязкі ран. Высокае даследчыцы былі выкарыстаны ў практычнай медыцыне. Асабліва масава гэта пачало выкарыстоўвацца ў шпіталях у час Вялікай Айчыннай вайны.

Сярод навуковых здабыткаў Лідзіі Іванаўны — і падрыхтаваная ў суаўтарстве праца «Раслінныя асацыяцыі Камароўскага балота ў лізіметрах вегетацыйнага павільёна Мінскай балотнай даследнай станцыі» (Мінск, 1925 год). Як вядома, балотная станцыя невыпадкова была створана ў Мінску. Камароўскае балота агульнай плошчай 218 гектараў на ўсходзе губернскага горада ў многім паўтарала ландшафт палескіх балот. На станцыі працавалі вядомыя вучоныя. Тут з 1912 года выдаваўся часопіс «Болото-ведение»... Відавочна, што на пэўных адрэзках свайго жыцця Лідзія Іванаўна падтрымлівала сувязі, супрацоўнічала з мінскімі калегамі.

Вядомым савецкім батанікам быў і муж Лідзіі Іванаўны — ліхенолаг, доктар біялагічных навук Усевалад Паўлавіч Савіч (1885—1972), які нарадзіўся ў Бабруйску, на Магілёўшчыне.

Малады чалавек з 1895 года вучыўся ў прагімназіі ў Мазыры. Пасля перайшоў у мінскую гімназію. Закончыў яе ў 1904 годзе. Пасля вучыўся ў біялагічнай групе фізіка-матэматычнага факультэта Санкт-Пецяўбургскага ўніверсітэта. Пачаўшы вывучаць ліхеналогію, Усевалад Савіч з 1907 да 1912 года працаваў асістэнтам Уладзіміра Лявонавіча Камарова. У 1907 годзе разам з Лявонціем Раменскім пад кіраўніцтвам Камарова Усевалад правёў даследаванні флары Ямбургскага і Длоўскага павеятаў Пецяўбургскай губерні. У 1930 годзе колішні бабруйчанін удзельнічаў у экспедыцыі Ота Шмідта на ледаколе «Георгій Сядоў». Маршрут праходзіў праз архіпелагі Зямля Франца-Іосіфа і Новая Зямля. У 1933—1937 гг. наш зямляк рэдагаваў часопіс «Советская ботаника». У 1936—1951 гадах Усевалад Савіч быў галоўным рэдактарам часопіса «Природа». Пайшоў вучоны з жыцця ў 1972 годзе, трапіўшы пад колы аўтамабіля, калі пераходзіў праз Каменна-востраўскі праспект. Усевалад Паўлавіч Савіч узнагароджаны ордэнамі Леніна, Працоўнага Чырвонага Сцяга. Вучонаму было прысвоена званне заслужанага дзеяча навукі РСФСР. Яшчэ ў 1930 годзе, у час экспедыцыі Шмідта і Візэ, імем Савіча быў названы паўвостраў у заліве Руская Гавань Паўночнага востра Новай Зямлі...

У 1963 годзе доктар біялагічных навук Лідзія Савіч-Любіцкая выйшла на пенсію. Але працягвала працаваць навуковым

Усходазнаўца з ігуменскімі каранямі

Маленства ў старадаўнім Ігумені (сённяшнім Чэрвені) правёў егіптолаг, знаўца старажытнаегіпецкай мовы, доктар філалагічных навук Ісаак Ліўшыц. У 2021 годзе, у маі, маглі б адзначыць 125-гадовы юбілей з дня нараджэння гісторыка Ісаака Рыгоравіча Ліўшыца, які нарадзіўся ў Гродне. Але ж за мітуснёю і рознымі мітрэнгамі і на дату, і на асобу годнага ўраджэнца Беларусі ўвагі ніякай не звярнулі. Што нам, сённяшнім «гісторыкам», сённяшнім летапісцам, дзень учарашні, дзень даўно забыты...

А, між тым, асоба савецкага ўсходазнаўца, егіптолага, лінгвіста, гісторыка, які свае першыя крокі зрабіў у Гродне, багатым на гісторыю горадзе на Нёмане, — яркі прыклад высокай уніклівасці ў мінуўшчыну. Праўда, ёсць версія, што нарадзіўся Ісаак у Коўне (сучасны Каўнас, не так далёка і ад старажытнай Гародні)... Але дакладна вядома, што сям'я Ліўшыцаў праз некаторы час пасля нараджэння хлопчыка пераехала на Міншчыну, у Ігумен — сённяшні Чэрвень... Пераехалі Ліўшыцы ў павятовы гэты горад не пазней чым у 1898 годзе. Бацька — Гірш Моўшавіч Ліўшыц — быў казённым равінам. А ў 1903 годзе сям'я перабралася ў Ніжні Ноўгарад. У 1905-м бацьку абралі казённым равінам ужо ў Ніжнім Ноўгарадзе. Пазней ён працаваў дырэктарам гімназіі. Маці — Эстэр-Рохл Беркаўна Кавянокая (1872—1942), педагог.

У 1915 годзе Ісаак заканчвае 1-ю Ніжагародскую гімназію. Паступае на медыцынскі факультэт Маскоўскага ўніверсітэта. А ў 1919-м перавёўся на гісторыка-філалагічны факультэт. У Маскве наш зямляк вучыўся яшчэ і музыцы — у вядомага скрыпача Льва Майсеевіча Цэйтліна (1881—1952).

Жыццё прымушала маладога чалавечка, захопленнага гісторыяй і мастацтвам, падпрацоўваць статусыкам Цэнтрсаюза (1918), супрацоўнікам медыцынскай канцылярыі 5-га эвакуацыйнага шпітэля (1919), справаводцам Упраўлення санітарна-прапускнымі пунктамі горада

Масквы (1920), у музеі Льва Мікалаевіча Талстога (1921—1923).

У 1925 годзе Ісаак Ліўшыц закончыў факультэт грамадскіх навук Ленінградскага дзяржаўнага ўніверсітэта. І пачаў працаваць у Яфетычным інстытуце Акадэміі навук СССР, які пазней перайменавалі ў Інстытут мовы і мыслення. Так, гэта Інстытут славутага М. Маара. Мікалай Якаўлевіч Маар (1865—1934) — грузінскі, расійскі і савецкі ўсходазнаўца, каўказазнаўца, філолаг, гісторык, этнограф, археолаг, акадэмік Імператарскай Акадэміі навук (1912). Пасля — акадэмік і віцэ-прэзідэнт Акадэміі навук СССР, атрымаў вядомасць як стваральнік «новага вучэння пра мову». З 1928 года Маар заўзята пачаў збліжаць сваю павярхоўную тэорыю з марксізмам, хаця раней левымі поглядамі не вызначыўся.

Паралельна з працай у Інстытуце Маара наш зямляк у 1926—1929 гадах вучаў замежныя мовы ў аспірантуры Ленінградскага дзяржаўнага ўніверсітэта. Напісаў і выдаў цэлы шэраг навуковых прац, прысвечаных старажытнаегіпецкай мове, пісьменству, гісторыі. Увесну 1936 года Ісааку Ліўшыцу прысвоілі ступень кандыдата філалагічных навук па сукупнасці прац.

У 1942 годзе ў блакадным Ленінградзе памерла маці вучонага. Ісаак Ліўшыц разам з групай акадэмікаў эвакуіравалі ў Казань. Заснаваны на пачатку XIX стагоддзя, Казанскі ўніверсітэт заўжды быў уважлівы да ўсходазнаўства. Тут у 1833 годзе была створана першая

Ісаак Ліўшыц.

у Еўропе кафедра мангольскай мовы. А ў 1837 годзе — першая ў Расіі кафедра кітайскай мовы. У час Вялікай Айчыннай вайны ў Казанскім універсітэце размясціліся эвакуіраваныя з Масквы і Ленінграда ўстановы Акадэміі навук СССР, інтэрнаты для супрацоўнікаў. Гэта, відавочна, паспрыяла стварэнню ў красавіку 1945 года на базе ўніверсітэцкіх і акадэмічных падраздзяленняў Казанскага філіяла АН СССР... У час вайны Ісаак Ліўшыц быў у эвакуацыі і ў Ташкенце, дзе таксама звакімі вучонымі было зроблена нямала для арганізацыі навукі ў рэгіёне.

Пасля вайны вучоны працягнуў працу ў Ленінградскім Інстытуце мовы і мыслення. Праз год быў адзначаны медалём — «За доблесную працу ў Вялікую айчынную вайну 1941—1945 гг.» і «За абарону Ленінграда». У красавіку 1948 года згодна з рашэннем Прэзідыўма АН СССР Ліўшыца пераводзяць у Інстытут

усходазнаўства АН СССР, дзе якраз і былі на той час сканцэнтраваны даследаванні ў галіне егіптологіі. Пасля рэарганізацыі інстытута ў жніўні 1950 года Ісаак Ліўшыц працягвае супрацоўніцтва з АН СССР па дамовах. У маі 1955 года вучонага прынялі ў Ленінградскае аддзяленне Інстытута гісторыі АН СССР на пасаду старшага навуковага супрацоўніка. А ў сакавіку 1959 года разам з групай усходазнаўцаў І. Ліўшыца пераводзяць у Інстытут усходазнаўства АН СССР. У 1963 годзе па сукупнасці навуковых публікацый наш зямляк з Гродна становіцца доктарам філалагічных навук.

Памёр Ісаак Ліўшыц 13 ліпеня 1970 года ў Ленінградзе. І цяпер перавыдаецца зборнік перакладзеных ім старажытнаегіпецкіх гісторый — анталогія «Казкі і аповесці Старажытнага Егіпта». Адно з блізкіх па часе выданняў было здзейснена ў Маскве ў 2005 годзе.

Сястра Ісаака Рыгоравіча — Дзэбора Ліўшыц (1903—1988), перакладчыца, літаратар, мовазнаўца. Пераклала болей 40 кніг: раманы, аповесці, апавяданні, артыкулы, эпістальярый Ж. Верна, Р. Ралана, Р. Брэдберы, Ч. Дзікенса, Ж. Санд, В. Гюго... Самым эталонным лічыцца і здзейснены Д. Ліўшыц пераклад «Трох мушкецэраў».

Чэрвень, Чэрвеньшчына, старадаўні Ігумен — радзіма многіх вучоных... Доктар медыцынскіх навук, акадэмік АН БССР Давід Голуб, доктар медыцынскіх навук, прафесар Файбыш Голуб, доктар тэхнічных навук, вучоны-механік Самуіл Горлін, доктар геаграфічных навук Галіна Марцінкевіч, кандыдат тэхнічных навук, вучоны-хімік Рыгор Стронгін... Пералік можа быць даволі доўгім. Прыйдзе час — і, магчыма, нават такі біяграфічны даведнік з'явіцца: «Людзі навукі з Чэрвеньшчыны»...

Раман СЭРВАЧ

Паглядзі на сваё вока

Гэтая высокаадукаваная жанчына, якой папа рымскі асабіста напісаў чатыры лісты, што для такой высокапастаўленай асобы не характэрна, на жаль, у старажытнарускіх крыніцах не згадваецца. Гісторыкам, каб удакладніць асобныя моманты з яе біяграфіі, даводзіцца карыстацца французскімі сярэдневяковымі хронікамі і дакументамі. У іх яна

называлі сігнум. Ёй карысталася некаторы час і яна. Але аднойчы напісала па-руску: «Анна реина». Мужу патлумачыла:

— Па-нашаму, гэта гучыць як Ганна каралева.

На жаль, праз нейкі год і тры месяцы — 4 жніўня 1060 года — Генрых I памёр. Хавалі яго ў абацтве Сен-Дэні. Такое месца для яго вечнага спачыну выбралі невыпадкова. Яно доўгі час належала каралеўскай сям'і.

— Але ж у цябе ёсць жонка, — здзівілася яна. — Ды як да ўсяго паставіцца папа рымскі?

— Што мне папа рымскі? — граф выйшаў з сябе. — Пляваць я хацеў на яго! — вочы Рауля напоўніліся гневам: — Я ў яго справы не ўмешваюся. А якое ён мае права ўмешвацца ў мае справы?!

Аднак у абодвух былі дзеці. Тым больш што Ганна з'яўлялася не проста каралевай, а апекуном малалетняга караля.

як моцна кахала гэтага грубага, жорсткага, але ў дачыненні да яе такога пяшчотнага чалавека. Пасля пахавання доўгі час не магла апамятацца, амаль не выходзіла са сваёй спачывальні. Нішто не радавала. Аднак не толькі смерць блізкага і люблага чалавека была прычынай гнятлівага настрою.

Са смерцю яго заканчвалася спакойнае жыццё, калі не задумваешся пра заўтрашні дзень, бо няма ніякага сумнення,

Як унучка Рагнеды французкай у свет выводзіла

Цяжка паверыць, але гэта факт. Калі ў Кіеўскай Русі ў гарадах існавалі лазні яшчэ ў XI стагоддзі, то ў Францыі не было ніводнай. Мала таго, увогуле не знаходзілася ахвотных памыцца, бо меркавалася, што ад вады розныя беды. Простыя людзі не ўмелі ні чытаць, ні пісаць і на Русі. Але каб пры французскім каралеўскім двары не было ніводнага чалавека, які б валодаў граматай?! Дзіўна тое, што за сталом, нават у час урачыстых прыёмаў, ніякіх лыжах-відэльцаў не ляжала. Што рукамі ўхапіў, тое ў рот і паклаў. Ды шмат чаго іншага не было. І невядома, калі б яно з'явілася, каб французскі кароль Генрых I не ўзяў у жонкі дачку вялікага князя кіеўскага Яраслава Уладзіміравіча Ганну, празваную за колер валасоў Агнесай Рыжай.

чамусьці называецца малодшай дачкой Яраслава Мудрага, хоць у сапраўднасці ёю была Лізавета.

Французскаму каралю Генрыху I нагадалі аб ёй не ад добрага жыцця. Ён успрыняў Русію, ці Рабасцію, дзікай. Па прынцыпе: у чужым воку і стрэмку бачу. Пра якую каралеву-дзікунку можна марыць з такой краіны?! Сама Ганна Яраслаўна, толькі пазнаёміўшыся з французскай «цывілізацыяй», з горыччу пісала бацьку: «У якую варварскую краіну ты паслаў мяне? Тут жытло змрочнае, цэрквы выроўдлівыя».

Кароль-удавец навучыўся чытаць і пісаць толькі тады, калі ўсе пры двары ўжо авалодалі граматай. Трывожыла, што памерлая жонка не пакінула яму сына. Аднак жаніцца ні на адной дзяўчыне са знакамітых еўрапейскіх родаў не мог. За дзесяцігоддзі і стагоддзі ўсе яны парадніліся і знаходзіліся ў рознай ступені сваяцтва. З-за гэтага дзеці звычайна нараджаліся хворымі.

Тады яму падказалі, што ў Русі ў мясцовага караля ёсць дачка, якую час замуж выдаваць. У Кіеў было накіравана пасольства. Паразументне з Яраславам Уладзіміравічам знайшлі хутка. З Ганнай — таксама.

Сыну радаваўся нядоўга

Вянчанне праходзіла ў абацтве Сен-Рэмі, у царкве святога Крыжа. Загадзя казалі, што прысягаць будзе, паклаўшы сваю руку на лацінскую Біблію.

— На лацінскай? — адразу праявіла характар. — Буду прысягаць толькі на славянскім Евангеллі.

Так пачалося для яе новае, французскае, жыццё. Генрых I з нецярпеннем чакаў спадчынніка. Аднак прайшоў год, другі... Лекары разводзілі рукамі. Каралева здаровая, ні на што не скардзіцца, але зацяжарыць не можа. Параілі да Усавышняга звярнуцца. Яна і сама аб гэтым думала. Бог пачуў яе малітву, і ў вызначаны час на свет з'явіўся хлопчык. Сама назвала яго Філіпам. У гонар бацькі Аляксандра Македонскага, які стаў пачынальнікам дынастыі візантыйскіх імператараў. Яе ж дзед кіеўскі князь Уладзімір Святаславіч парадніўся з ім, узіяўшы з Візантыі сабе жонку.

Каранаваў сына Генрых I, калі таму было сем гадоў — 23 мая 1059 года. Апярэдзіў намер сваіх праціўнікаў, каб не паставілі на прастол свайго чалавека. Ганна Яраслаўна настаяла на тым, каб сын, як некалі яна, прыносіў прысягу на стараславянскім Евангеллі. Ахвотных запярэчыць ёй не знайшлося. Паспела ўжо сябе паказаць так, што ці не кожнае яе слова з'яўлялася законам. Праз некаторы час знайшла яшчэ і іншы спосаб нагадаць, адкуль родам. Паводле каралеўскага пратока, пад важнымі дакументамі ставіліся два подпісы — каралевы і караля. Генрых I, паколькі грамату не асіліў, абмяжоўваўся лацінскай літарай «S», перакрэсленай наўскасяк. Гэты знак

Так ці не так, а было

Ганна Яраслаўна стала апекуном Філіпа разам з братам графам Генрыхам I Фландрый Анры Бадуэнам — так звычайна незадоўга да сваёй смерці муж. Такое рашэнне ёй было на руку. Усё ж не старая яшчэ, хочацца і для сябе пажыць. Нельга забываць і абацанне, дадзенае Усавышняму, калі прасіла дапамагчы, каб у іх сям'і з'явіўся чаканы сын. Ажно трох нарадзіла. Як жа пасля гэтага не аддзячыць?! Збіралася не проста абацтва пабудаваць, а такое, каб іншым уладальнікам зямель на зайздрасць было.

Сабралася жыць у замку Санліс, даўно любым сэрцу, дзе яе ўсе добра ведалі і паважалі. Толькі не па сабе станаўлася, што пасля смерці мужа кожную раніцу, устаючы з ложка, трэба апрацаваць белую сукенку, а валасы на галаве хаваць пад белым пакрывалам. Паводле французскіх звычаяў, колерам жалобы з'яўляўся не чорны, як у іншых краінах, а менавіта белы. Каралева-ўдава мусіла прытрымлівацца такой жалобы да самай сваёй смерці.

Ды пра гэта забывалася, калі падымалася на самую высокую вежу замка. Не так і далёка ад Санліса знаходзіўся яшчэ адзін — Мандзідзье. Пра яго ўладальніка рознае расказвалі. Адны пры гэтым не праміналі згадаць яго фанабэрыстасць, пыху, бо інакш ён сам сябе Раулем III Вялікім не называў бы, тым самым падкрэсліваючы, што быццам бы свой радавод выдзе ад самога Карла Вялікага, хоць быў графам Раулем дэ Валуа.

На сваім веку столькі крыві праліў. Шырокі розгалас, напрыклад, мела, як цалкам спаліў горад Вердэн. Пайшоў жа на падобны крок з-за таго, што мясцовы епіскап свечасова не заплаціў яму даніну, якая складала ўсяго дваццаць ліўраў. Пагаворвалі таксама, што ў сваім замку падваргаў катаванню ўсіх, каго вераломна захапіў у палон, а таксама сваіх падданых, якія перад ім правініліся. На шыю бедалагу надзявалі цесны ашыйнік, а рукі і ногі закоўвалі ў гэтакія ж цесныя калодкі. Так граф правучваў, каб былі больш пакорлівымі, а тых, хто трапіў у палон, катаваў да таго часу, пакуль не атрымліваў выкуп. У іншым выпадку чалавек гінуў. У той жа час граф Рауль з'яўляўся вельмі смелым чалавекам і роўным яму ў баі не было.

Ёсць звесткі, што з ім Ганна Яраслаўна пазнаёмілася, яшчэ будучы замужам. У некаторых крыніцах паведамляецца, што яе сыны былі не ад Генрыха I. Праўдзівей, аднак, што яны зблізіліся, калі яна пачала жыць непадалёку ад яго замка.

«Маладая»... але не па ўзросце

Праз некалькі месяцаў зразумела, што са становішча, якое склалася, неабходна шукаць выйсце — яе жылот з кожным днём усё больш акругляўся. Рауль прапанаваў пажаніцца.

Ганна Яраслаўна.

Хоць усё вырашылася даволі проста. Філіп, сур'езны не па гадах, паставіўся да таго, што маці выйшла замуж, спакойна. Не супраць гэтага быў і другі апякун караля — брат памерлага Генрыха I Анры Бадуэн. Разлічваў (і не быў далёкі ад ісціны), што каралева пасля гэтага зусім адыдзе ад дзяржаўных спраў. Значыць, будзе прасцей уплываць на Філіпа.

У Рауля, аднак, усё вырашылася скандалам. Яго дзеці былі ўжо дарослыя. Бяліся, што, калі з'явіцца яшчэ адзін сын, зможа ў далейшым прэтэндаваць на частку графства. Суцяшала тое, што маці ўсё ж з'яўляецца законнай жонкай «маладога». Таму спадзяваліся на рашэнне папы рымскага, які пад пагрозай адлучэння ад царквы прымусіць іх бацьку стаць на праведны шлях, а вячанне будзе прызнана незаконным. Але, не чакаючы, як будзе далей, зненавідзелі матчыну і далі сабе слова не мець з ёй ніякіх сувязей. Дарэчы, гэтага яны ў далейшым прытрымліваліся няўхільна. Самі ж параілі сваёй маці ехаць скардзіцца на Рауля да папы рымскага.

Калі Ганне Яраслаўне станаўлася сумна ў Мандзідзье, выязджала ў Парыж. Але ў сталіцы доўга не затрымліваліся, бо хоць Філіп і любіў маці, аднак колішніх адносін не было. Крыху пагасцываўшы, спыталася ў замак, які ўжо стаў родным домам. Непрыкметна пражыла з Раулем больш як дзесяць гадоў. І сама пастарэла, а што казаць пра Рауля. Ён ніколі не адмаўляўся добра паесці, штодня шмат выпіваў. Пачаў здаваць на вачах: хутка паўнеў, з'явілася задышка. Скардзіўся на болі ў сэрцы. Раманы яго ўжо не цікавілі, а застоллі ладзіў з ранку да позняга вечара. Угаворы лекара адмовіцца ад тлустай ежы, звесці да мінімуму ўжыванне віна нічога не давалі.

Непрыкаянка

Памёр Рауль у 1074 годзе. Нягледзячы на тое, што меў шмат грахоў, адышоў у іншы свет у сне. З яго смерцю зразумела,

што ён не будзе горшым, чым сённяшні. Наперадзе — адна няпэўнасць. Адчула гэта ўжо тады, калі дамавіну з цэлам Рауля апускалі ў зямлю. Разуме-ла, што ў Мандзідзье яна чужая. Не заставалася сумнення, што пасынкі прыбярэць да рук і гэты замак. Як раней сталі ўладальнікам некаторых іншых — Рауль пастараўся, каб яны адчувалі сябе ў дастатку.

Заставалася адно — ехаць да Філіпа. Не сумнявалася, што не толькі не па кіне ў бядзе, але і паклапоціцца, каб яе далейшае жыццё было прыстойным. У сваіх спадзяваннях не памылілася. Аднак было і тое, чаго ён пры ўсіх сваіх намаганнях выправіць не мог. Другі раз удавой стала ў 52 гады. Старасць імкліва набліжалася. Ёй здавалася, што магла б набрацца сілы, калі б пабывала ў родных мясцінах.

І раней разумела ілюзорнасць такіх памкненняў, а цяпер — тым больш. З кім можна адправіцца ў такі няблізкі шлях? Адкуль узятца сілам, якія дазволілі б вытрымаць такое доўгае выпрабаванне дарогай? Але і ў Парыжы не хацелася заставацца. Не жадала быць абурзай, хоць Філіп і неаднаразова нагадваў, што яна пры двары свай чалавек і ніколі чужым не стане. Паколькі яна каралева, то і ўсім, хто верна служыць яму, каралю Францыі, такой застанеца.

Дзе апошні шлях — невядома

Праз нейкі год з Парыжам развіталася. Куды паехала, невядома. Ёсць меркаванні, што ў Санліс, дзе яе добра ведалі і дзе былі ўдзячны за пабудаванае абацтва. Аднак некаторыя лічаць, што падобнае немагчыма, бо Рауль са згоды Ганны перадаў абацтва сваім сынам. Таму яна не магла там жыць, а тым больш быць пахаванай. Аднак, паводле некаторых меркаванняў, яе зямны шлях усё ж завяршыўся менавіта ў Санлісе.

Сустрэаецца ў гістарычнай літаратуры яшчэ адна версія. Сама па сабе нават больш цікавая. Нібыта Ганна Яраслаўна знайшла свой вечны спачын у храме абацтва Віліер. Гэтая версія ўзнікла пасля таго, як у XVII стагоддзі ўстанавілі, што ў родавым склепе адна з трун належыць другой жонцы Генрыха I. Праўда, доўгі час сумненне выклікала тое, што на ёй было выбіта не «Anna», а «Agnas». Але пазней знайшлі прычыну такой неадпаведнасці яе сапраўднаму імені. Сярод дакументаў з яе подпісамі знайшліся і такія, на якіх напісала «Agnas». Магчыма, памылкова, а магло стацца і так, што зрабіла гэта свядома, на замежны манер.

Як бы там ні было, але Францыя без Агнесы Рыжай наўрад ці стала б такой, якой стала. Наша зямлячка стаіць каля вытокаў роду 11 каралёў дынастыі Капетаў, 13 — Валуа, 7 — Бурбонаў.

Алесь МАРЦІНОВІЧ

Кветка з літпалетка

«Клён стары ў двары...»

не прыдумляў забавы альбо не майстраваў вырабы з кляновых пладоў, што так меладычна шаргаць сваімі растапыранымі крыльцамі пры нават невялікім павеце ветру?

Разводзіца клён як дэкарэтыўнае дрэва, часта сустракаецца як прымесь у шыракалістых і шыракаліста-яловых лясах, часам — у ельніках і чарнаалешніках.

У лісці і кары клёна ўтрымліваюцца дубільныя рэчывы, каўчук, алкалоіды. Выкарыстоўваецца клён толькі ў народнай медыцыне. З яго вырабляюць супрацьзапаленчыя, абязбольвальныя, раназажывляльныя, мачагонныя і жаўцягонныя прэпараты, а таксама настойкі, карысныя пры прамянёвай хваробе. Свежы сок і настой альбо адвар маладога лісця карысны пры гіпавітамінозах, нырачнакаменнай хваробе, а таксама як танізуючы сродак.

Цікавы факт: з кляновага соку гатуюць сіроп, багаты на фруктозу, і выкарыстоўваюць яго як інгрэдыент для напоў, джэму, мармеладу. У гэтым прадукце амаль няма глюкозы, таму ён рэкамендаваны і дыябетыкам.

Таша ШПАКОЎСКАЯ, фота аўтара

Кожны хоць калісьці ласавуўся бярозавым сокам — яго вытворчасць шырока распаўсюджана ў Беларусі. Расце ў нас яшчэ адно дрэва, сок якога не саступае бярозавіку па ўсіх паказчыках і нават трохі саладзейшы за яго — гэта клён. Сціплае далікатнае дрэва, чые прысады ўпрыгожваюць гарадскія алеі, паркі, вуліцы і ствараюць надзвычайнае адчуванне ўтульнасці і камернасці. Не дзіва, што клён — часты «герой» паэтычных твораў, стала «прапісаўся» ў гарадской паэзіі. Так, найпапулярнейшая песня «Родны мой горад», якую шмат гадоў выконвалі «Верасы», — адна з тых, што прынесла музычнаму калектыву вядомасць і любоў публікі. Васіль Раінчык напісаў яе ў 1987 годзе, і адно з дрэў, што ў песні згадваецца, — клён:

Закалыхалі начныя праспекты
Клёны з таполямі...
Толькі б чакалі у горадзе гэтым,
Толькі б нас помнілі.

Родны мой горад, любоў мая,
Казка каханьня чароўная.
Ты, калі ласка, чакай мяне,
З кожнай дарогі, са шляху расстайнага.

Універсальнасць, прачуласць, яснасць — галоўныя рысы шэдэўральнага твора. Сталічныя жыхары прымаюць яго як неафіцыйны гімн Мінска, але і людзі іншых гарадоў, дзе ёсць кляновыя вуліцы, могуць смела лічыць песню сваёй...

Трохі больш ад дзесяцігоддзя таму зачаравала публіку і песня Аляксандры Пахмутавай «Стары клён» на словы Міхаіла Матусоўскага, якая загучала па-беларуску:

Клён стары
У двары
Шыбу мацае лістом,
Запрашае перайсціся надвячоркам.
Як у сне
Сэрца мне
Агарнула хараством
Ад таго, што ты ўжо блізка, мая зорка.

Матывы каханьня «падсвечвае» клён і ў адным з найлепшых узораў інтымнай лірыкі Пімена Панчанкі, створаным у 1938 годзе:

Перуны грукаталі ў прасторы пустым,
Прыгіналіся долу кусты,
І у цёмным прадонні набухшых крыніц
Гаслі водсвіты бліскавіц.

Мы стаялі ўдваіх, і тугая каса
Ненарокам кранула мой твар,
І тады я адважыўся і расказаў
Пра сардэчны, як кажуць, пажар.

Ты ж глядзела на клён,
што на вуліцы мок,
Быццам бачыла першы раз.
Я адказу твайго дачакацца не мог. —
І агенчык надзеі пагас...
(«У навальніцу»)

Адметны, непаўторны вобраз дрэва намалюваны паэтычным пэндзлем Наталлі Кучмель у яе зборніку «Імгненні» (2005):

***
Першая кропля на вытуклым шкле
Рассыталася на злёце.
Як хлопец у цельніку — клён у святле
Машыны на развароце.

Рэзкія плямы паўзверх зямлі
Разбіты ліхтар кідае...
Хто яго ведае — дзе, калі
Аднойчы тое згадаю?

Але, хаця і асацыіруецца клён хутчэй з нечым лёгкім, вытанчаным, празрыстым, ёсць у гісторыі айчынай літаратуры і больш важкія ў плане драматычнага напаўнення творы. Напрыклад, верш Пятра Жаўняровіча пад назвай «Клён з нізкі «Нашы дрэвы» (зборнік «РаСТОргана я прастора»). Як можна зразумець, на напісанне твора аўтара натхнілі радкі Сяргея Ясеніна «Клён ты мой опавший, клён заледенелый...» (яны пазначаны як эпіграф), выклікаўшы жаданне дыскусіі:

Кожны лісточак — толькі зірніце, —
Нібы абрыс Беларусі,
Славіць бадзёра сонца ў зеніце
І прыпыніцца змусяць.

Клён не апалы, не зледзянелы —
Поўны ттушынага звону.
Цешыцца вольным райскім удзелам
Пад пераспеў незлічоны.

Клён належыць да сямейства сапіндовых. Існуе каля 132 яго відаў, большасць якіх родам з Азіі. Некаторыя з іх сустракаюцца ў Еўропе, паўночнай Афрыцы і Паўночнай Амерыцы.

На тэрыторыі Беларусі найбольш распаўсюджаны два віды: клён вастралісты і клён плаганпадобны (*Acer platanoides*). Гэта дрэвы з раскідзістай кронай да 30 метраў вышынёй. Зрэдку сустракаецца цукрысты клён, палявы, явар, клён гінала ці прырочны, пальмалісты альбо японскі і ясенялісты. Хто ў дзяцінстве

14 мая — 115 гадоў з дня нараджэння Ніны Ватацы (1908—1997), беларускага бібліяграфа, літаратуразнаўца, заслужанага дзеяча культуры БССР.

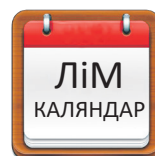
14 мая — 75-годдзе адзначае Аляксандр Клеванец (1948), беларускі кампазітар.

15 мая — 70-годдзе святкуе Надзея Стаховіч (1953), беларуская паэтэса.

15 мая — 105 гадоў з дня нараджэння Барыса Пянчука (1918—2009), беларускага дырыжора, педагога, народнага артыста Беларусі.

15 мая — 75-годдзе святкуе Юрый Гільдзюк (1948), беларускі піяніст, педагог, заслужаны артыст Рэспублікі Беларусь.

16 мая — 85 гадоў з дня нараджэння Анатоля Луцэвіча (1938—2002), беларускага акцёра, заслужанага артыста Рэспублікі Беларусь.

18 мая — 85 гадоў з дня нараджэння Міхаіла Казінца (1938—2021), беларускага дырыжора, педагога, заслужанага дзеяча мастацтваў БССР, народнага артыста Беларусі.

18 мая — 25 гадоў з дня адкрыцця (1998) Нацыянальнага цэнтра сучасных мастацтваў Рэспублікі Беларусь (заснаваны ў 1997 г.).

20 мая — 100 гадоў з дня нараджэння Анатоля Кузьмічова (1923—2011), беларускага празаіка, драматурга.

20 мая — 100 гадоў з дня нараджэння Івана Сталярова (1923—2015), беларускага мастака-акварэліста, графіка, педагога, заслужанага дзеяча мастацтваў Рэспублікі Беларусь.

20 мая — 85-годдзе святкуе Алена Шастоўская (1938), беларускі жывапісец.

Календар падрыхтаваны БДАМЛІМ

зваротная сувязь

Нязведаныя краіны

Канал «Культура» Беларускага радыё запрашае слухаць літаратурна-мастацкія і пазнавальныя праекты. Пачуць вершы беларускіх аўтараў у праекце «Адным штрыхом» можна тройчы на дзень. Раніцай і вечарам у праграме «Радыёсерыял» гучыць раман Агаты Крысці «Атэль «Бертрам»».

Праграма «Літаратурная анталогія» гэтым разам прапануе старонкі рамана Івана Шамякіна «Крыніцы». У «Радыёбібліятэцы» двойчы на дзень слухайце твор Васіля Быкава «Трэцяя ракета». Суботнім вечарам выходзіць перадача «Літаратурныя гісторыі», дзе гучаць апавяданні айчынных аўтараў.

У праекце «Прачулым радком» — вершы Васіля Жуковіча.

Змест перадачы «Радыётэатр плюс» (пачатак эфіру ў 21.30) у выхадняй складуць спектакль «Палескія рабінзонны» і пастаноўка «Сын вады» паводле твораў Янкі Маўра.

Юным прыхільнікам мастацкага вяшчання канал «Культура» прапануе з панядзелка да пятніцы чытанні ў межах праекта «Дасціпныя. Нястомныя. Кемлівыя». Гэтымі днямі выходзіць

твор Алега Грушэцкага «Рыцар Янка і каралеўна Мілана» (музыка Аляксандра Літвіноўскага). Штовечар у 21.00 «Вячэрняя казка» для маленькіх.

У выхадныя ў перадачы «Дзіцячы радыётэатр» прагучаць радыёпастаноўкі «Лацароні», «Слёзы Тубі» паводле твораў Янкі Маўра, а таксама казка Ханса Крысціяна Андэрсена «Новае адзенне караля» ў перакладзе на беларускую мову Янкі Маўра (праекты прысвечаны 140-годдзю з дня нараджэння класіка).

Публіцыстычны суботні праект «Кнігарня» пазнаёміць з літаратурнымі падзеямі, навінкамі беларускіх выдавецтваў і зместам свежага нумара штотыднёвіка «ЛіМ». У нядзелю радыёверсія тэлеперадачы «Суразмоўцы» пісьменніка, публіцыста Навума Гальпяровіча прапануе сустрэчу з паэтэсай Раісай Баравіковай. Новы выпуск праекта гэтага аўтара «Літаратура на радыё» прагучыць у чацвер.

У праграме магчымы змены. Расклад перадач канала «Культура» даступны на сайце www.radiokultura.by і ў сацыяльных сетках.

Адрас рэдакцыі:
Юрыдычны адрас:
220013, Мінск,
вул. Б. Хмяльніцкага, 10-а
E-mail: info@zviazda.by

Адрас для карэспандэнцыі:
220034, Мінск, вул. Захарава, 19
E-mail: lim_new@mail.ru
Адрас у інтэрнэце: www.zviazda.by

Тэлефоны:
галоўны рэдактар — 325-85-25
адказны сакратар — 377-99-73
аддзелы крытыкі і бібліяграфіі;
прозы і паэзіі; мастацтва — 317-20-98
бухгалтэрыя — 311-17-16

Выходзіць раз на тыдзень у пятніцу.

Падпісныя індэксы:
63856 — індыўдуальны;
63815 — індыўдуальны льготны для настаўнікаў;
638562 — ведамасны;
63880 — ведамасны льготны.

Пасведчанне аб дзяржаўнай рэгістрацыі сродку масавай інфармацыі № 7 ад 10.12.2012, выдана Міністэрствам інфармацыі Рэспублікі Беларусь.

Выдавец:
Рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова «Выдавецкі дом "Звязда"». Дырэктар — галоўны рэдактар Аляксандр Мікалаевіч КАРЛЮКЕВІЧ
Нумар падпісаны ў друку 11.05.2023 у 11.00
Ум. друку арк. 3,72
Наклад — 694

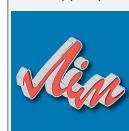
Друк Рэспубліканскага ўнітарнага прадпрыемства «Выдавецтва «Беларускі Дом друку» ЛП № 02330/106 ад 30.04.2004 г. Мінск, пр-т Незалежнасці, 79/1. Індэкс 220013
Заказ — 1043
Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Рукпісы прымаюцца толькі ў электронным выглядзе (праграма Microsoft Word), не вяртаюцца і не рэцензуюцца. Пазіцыя рэдакцыі можа не супадаць з меркаваннямі аўтара публікацыі. Аўтары нясуць адказнасць за факты, якія прыводзяцца ў публікацыях, у адпаведнасці з заканадаўствам Рэспублікі Беларусь.

I S S N 0024-4686

Выходзіць з 1932 года

Заснавальнікі:
Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь,
грамадскае аб'яднанне «Саюз пісьменнікаў Беларусі», рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова «Выдавецкі дом "Звязда"»

Галоўны рэдактар
Аляксей Іванавіч ЧАРОТА

Рэдакцыйная калегія:
Алесь Бадак
Дзяснін Барсукоў

Віктар Гардзеі
Уладзімір Гніламедаў
Вольга Дадзімедава
Віктар Кураш
Алесь Марціновіч

Вячаслаў Нікіфараў
Мікалай Чаргінец
Іван Чарота
Іван Штэйнер